

בעקבי הגלות

עיונים וביאורים על סדר הדף בסוגיות התורבן,
פרק הניזקין מס' גיטין

וגלות אליו

קונטרס מאמר מרדכי

משיחותיו של מו"ז

הגאון רבי מרדכי גיפטר זצוק"ל

ראש ישיבת טעלז

בעזרת החונן לאדם דעת

יעקב בן לאאמו"ר

הרב ברוך מרדכי שליט"א ביער

לייקוואוד תשפ"ג לפ"ק

מהדורא תליתאה

Yaakov Beer

13 Oregon Avenue

Jackson NJ, 08527

908-783-9792

bikveihagalus@gmail.com

עריכה, עימוד, גרפיקה והדפסה ע"י:

מכון עלה זית

עריכת ספרים מרישא עד גמירה

publish@alehazayis.com | 732.513.3466

FAX: 732.865.7002 | 732.387.7841

ברכת ראש הישיבה הגאון הגדול
הג"ר יהושע דוד טורצ'ין שליט"א
רבה של קהלות הפרושים בארץ הקודש

Rabbi Y. D. Turtzin
Rav Of Prushim Communities
In E. Israel

יהושע דוד טורצ'ין
רב ור"מ קהלת פרושים בארה"ק
ירושלם

"הספר 'בעקבי הגלות' הוא תועלת רב לכל העוסקים בענינים אלו, ת"ח ובני תורה ימצאו בו חפץ, ויתעוררו לתת לבם להתבונן בעמקי הדברים, כי עיקר החורבן והגלות היא ההעדר הגדול והריחוק מקירבת ד' תורתו ועבודתו באין השראת השכינה בישראל, וזה תביאם להיות בכלל זוכה ורואה בשמחתה".

דברים שמסר לנו ראש הישיבה שליט"א להכניסם בספר:

בעובדא דקמצא ובר קמצא (גיטין נ"ו) שדר בידיה עגלא תלתא, בהדי דקאתי שדר ביה מומא דלדידן הוי מומא ולדידהו לאו מומא הוא, סבור רבנן לאקרוביה משום שלום מלכות, אמר להו רבי זכריה בן אבקולס יאמרו בעלי מומין קרבינן לגבי מזבח.

וכבר נתקשו בזה בדברי ר' זכריה הא פקוח נפש דוחה הכל, ובביאור הדברים אומרים בשם הגר"י אברמסקי זצ"ל בזה יסוד גדול, דרך במקום שיודעין שזו עבירה אז פקוח נפש דוחה משום דילפינן וחי בהם ולא שימות בהם דפקו"נ דוחה כל התורה חוץ מג' החמורות, אבל כאן החשש הי' שיאמרו דליכא איסור להקריב בעלי מומין למזבח שזו עקירת דבר מן התורה, בכה"ג אין פקו"נ דוחה, דבחשש לעקירת התורה אפילו אם יחרב בית המקדש ולהעמיד כל כלל ישראל בסכנה אין לעקור אפילו קוצו של יוד מן התורה.

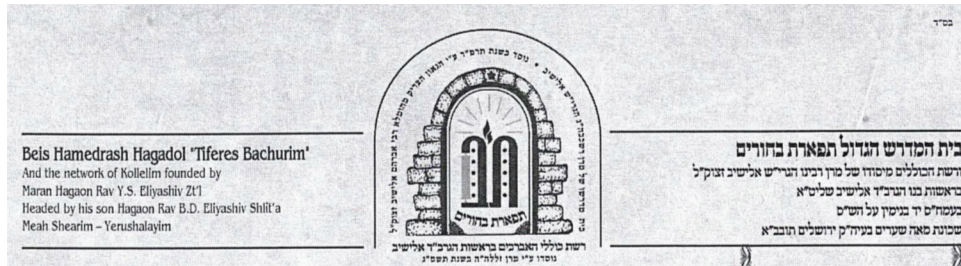
מכתב מהג"ר דוד כהן שליט"א ר"י חברון

מכתב ברכה

הנה הראני הרב הגאון ר' יעקב ביער שליט"א מחשובי האברכים בבית מדרש גבוה דלייקווד ועמל בתורה תדיר, ספר שלם שחיבר "בעקבי הגלות" הכולל ביאורים ועיונים בסוגיות ועניני החורבן שבמסכת גיטין. ומהמעט שראיתי נוכחתי לראות כי תועלת וברכה בספר זה באשר הוא מיסד דבריו על מקורות נאמנים מדברי רבותינו שמפיהם אנו חיים ומבאר הדברים היטב ויורד לעומק הענינים ומבקש להכנס לפנימיות הענינים. ובעז"ה ימשיך להשפיע מתורתו לזכות הרבים ולהרבות תורה.

יעל ארנס א. זאל, נ"ח
ז' אב

מכתב ברכה מהג"ר בנימין דוד אלישיב שליט"א

אדר ב' תשפ"ב

הנה הרב הגאון הנעלה ר' יעקב ביער שליט"א עומד להוציא לאור חיבור חשוב "בעקבי הגלות" על ענייני החורבן בסוגיות דמסכת גיטין וכו' הכולל ביאורים הערות ועיונים בענינים הללו. ואם כי אין הפנאי הראוי לעיין היטב בדבריו, חזקה על חבר שמוציא מתח"י דבר מתוקן, וכבר כתב עליו הגאון הגר"ד כהן שליט"א ראש ישיבת חברון כי חיבורו זה יביא תועלת למי שלומד סוגיות אלו.

והנני גם אני בברכתי שיזכה המחבר שליט"א להוציא לאור ולחבר עוד חיבורים חשובים להגדיל תורה ולהאדירה מתוך שלות הנפש, ויה"ר שיבנה ביה"מ בב"א ותן חלקו בתורתך.

ב' אדר ב' תשפ"ב
בית המדרש הגדול
בירושלים

מכתב ברכה מהג"ר משה דוד ליפקוביץ שליט"א

משגיח בישיבת באר יעקב ורב בקהל חניכי הישיבות בב"ב

מוצש"ק מברכים לחודש "והייתם לי סגולה מכל העמים" תשפ"ב

כבוד הרה"ג ר' יעקב ביער שליט"א

ישא ברכה מאת ה'

מאד התרגשתי לראות את הכתבים היקרים והחשובים שכתבתם על הסוגיא דקמצא ובר קמצא (גיטין), יסודות אשר בנויים על מה שקבלנו מרבותינו זיע"א בחיזוק מידות בין אדם לחבירו וציפית לישועה, וזה מחזק לראות את עומק חכמת התורה אשר אין לה גבול כרבי עקיבא שהיה דורש על כל תג ותג. אבל בודאי שלא עברתי על מה שכתוב ע"כ לא שייך לכתוב הסכמה ובפרט שאני לא ראוי לזה, אלא חזקה על חבר שלמד אצל רבותיו הגדולים, ובפרט שהוריו בן נין להגאון הצדיק ר' ישראל סתם זצ"ל, שבהיותי תלמיד בישיבה הקדושה הוא היה אומר שיחות מוסר מפעם לפעם בהיותו תלמיד הסבא קדישא מקלם זיע"א. וגם היה מתפלל כל יום תפילת שחרית בישיבה, והרבה למדנו מעצם מציאותו גם בלי לדבר, גם זוכרני מה ששמעתי ממנו על גודל החשיבות לחשוב לפני כל מעשה שאני עושה שכך ציוני הבורא יתברך, וזה משנה ומגדיל את המעשה לאין ערוך, מלבד מה שזכינו לשמוע אותו להתפלל לפני העמוד בפונוביז' כל נדרי ונעילה [ומוסף דר"ה רק זה לא זכיתי לשמוע כי בזמני הוא כבר לא התפלל מוסף].

ואברך אתכם ברכת הדיוט שתזכו שיפוצו מעינותיכם חוצה ותקדשו ש"ש, ימלא הקב"ה משאלות לבכם לטובה מתוך בריאות הגוף ושלות הנפש.

פנחס משה צבי קאס/מ"ו מנחם יצחק זלמן
יעקב

הסכמת הג"ר אליהו אליעזר דסלר שליט"א

משגיח בישיבת פוניבז'

הנה כל יקר ראתה עיני חיבור נפלא אומר הבא מן החדש המאסף ומסדר מדברי רבותינו גדולי הדורות ז"ל, דברים יקרים ונשגבים בתוספת ביאורים ועיונים המעוררים ומאירים את העיון והמחשבה במילי דשמעתתא באגדות החורבן בפרק הניזקין.

וידועים המה דברי אדונינו הגר"א שנדפס בביאורו על משלי (א, ו) כי מכנה אגדת חכמים "חידה" מפני שדבריהם אינם מובנים כמו חידה ואי אפשר לחברם אם לא יבין התכלית הנלבשת בתוכם ואז גם החידה, ועוד נמצא בדבריו (ח, ו) כי האגדות נחלקו לשנים [ובהם] מוסר וסודות, ועוד נמצא בדבריו (עה"פ י, כ) כי אותם הדורשים אגדתא נקראים מצדיקים לפי שהם מוכיחים ומושכים לבם של בני אדם לדרכי השי"ת. (מענין, כי גם הח"ח במ"ב (רצ, ו) בכתבו על החיוב ללמד הלכות שבת הוסיף: וגם להמשיך לב השומעים באגדה המדריכים את האדם ליראת שמים).

וזהו מה שאמרו חז"ל באדר"נ ספכ"ט כל מי שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש לא טעם טעם של יראת חטא, ובהגהות שם בפירוש כסא רחמים לרבינו החיד"א כתב: שההגדות והמדרשים מלאים תוכחות מוסר ומשלים המביאים ליראת חטא, ואדרבא התלמידי חכמים העוסקים בהלכות זמנין שגבה לבם שסוברים שהם חכמים וחס ושלום יבואו לכלל גאווה והיצר הרע רודף אותם שעיסקו יותר בתלמידי חכמים (כמ"ש סוכה נב, א) ולכן צריך שילמדו מוסר להתעורר ליראת ה' ואז תורתם רצויה.

והנה אחד מאלו המצדיקים הוא ידידי אהובי הרה"ג ר' יעקב ביער שליט"א שמוכר לי מתקופת לימודו כאן בארץ הקודש בירושלים ת"ו שהוא ממשיך שלשלת הזהב מזקנו רבי מרדכי גיפטער ז"ל שהיה ידיד נעורים עם אדוני אבי ז"ל בלמדם בצוותא בישיבת טעלז בליטא, וכן זקנו הצדיק רבי ישראל סתם ז"ל ממחונכי בית הת"ת בקעלם ואח"כ גלה לארצה"ב וכהן שם ברבנות (והודפסו דרשותיו בספרו דברי ישראל) ואח"כ עלה לא"י והיה מדמויות הפאר שבא אצלנו בישבה"ק. במכתב מאליהו – חנוך לנער נמצא מכתב שכתבה רעיתו של הקדוש רבי דניאל מקעלם הי"ד לאחותה אשת בעל המכתב מאליהו, ושם בתו"ד היא כותבת כי "ר' ישראל הוא אדם נדיר באמת, ולא בכדי אהב אותו אבא (רבינו הגר"ז ז"ל) כל כך וציין אותו לשבח". ובהמשך עוד מוסיפה: היראת שמים הלא אונוכית שלו, "באמריקא הוא בודאי חד בדרא בענין זה", ועד כמה מרנין הלב לראות ולהכיר את ההמשך המפואר בזרע קודש שלו.

ברכתי מעומקא דלבא שיזכה להוציא דברי תורה אלו ועוד כהנה וכהנה להפיץ מעינותיו חוצה דברים שמחים ומשמחים שבודאי ימצאו מהלכים בלבות הקוראים והמעיינים, ותרבה הדעת להבין ולהשכיל את דברי תורתנו הק' באהבה.

כאן בני ברק כ"ד ניסן תשעה למב"י תשפ"ב

א"מ מ. א. א. 16

הסכמת הג"ר דוד צבי שוסטאל שליט"א

RABBI DOVID SCHUSTAL
BETH MEDRASH GOVOHA
LAKEWOOD, N.J. 08701

בע"ח

דוד צבי שוסטאל
בית מדרש גבוה
לייקוואוד, נ. דז.

הן בא לפני ידידי יקירי ה"ה הרה"ג ר' יעקב ביער שליט"א, ובידו עלים לתרופה מספרו היקר והחשוב אשר בשם "בעקבי הגלות" יקבנו, על סדר הדף באגדות החורבן בפרק הניזקין, ותוכו רצוף ביאורים וחידישים והארות במטרה לעמוד ולחקור על עומק כוונת אגדות חכמינו ז"ל, מיוסדים על מדרשי חז"ל ודברי רבותינו המפרשים הראשונים והאחרונים ז"ל.

כתב מרן הראש ישיבה זצוק"ל במשנת רבי אהרן (ח"ג עמ' נ') וז"ל, וכל ענין הימים הללו [בין המצרים] והצער מהאבילות הם מדרכי התשובה והתיקון לתקן את החורבן בחלקו, והוא גם יסוד הנאולה. והיסח הדעת בזה הוא מעין החטאים שגרמו לחורבן, עכ"ל. ועוד כתב (עמ' נ"א) וז"ל, כל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו מעלה עליו הכתוב כאילו הוא החריבו (ירושלמי יומא פ"א ה"א), וכן בתפילות יוה"כ אומרים 'ועונותינו האריכו קצו', והרי החובה לתקן סיבות החורבן כל אחד בנוגע לחלקו, עכ"ל.

והנה כתב הגאון ר' אלחנן וסרמן זצוק"ל הי"ד כתב בקובץ מאמרים (מאמר זכור ימות עולם) עה"פ (דברים ל"ב, ז') 'זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור', וז"ל, נראה דפשיטו של מקרא קאי על כל הדורות ועל כל המעשים הנעשים בעולם, דמאחר דבכל הארץ משפטיו, ומשפטי ה' הם לפי דיני התורה, ואם כן כמו שצריך להבין דברי התורה ולהעמיק בה, צריך להתבונן גם כן בכל המאורעות הבאות לעולם ולמצוא יסודם על פי משפטי התורה, אבל אל יסמוך האדם על בינתו כי דעתו קצרה מלהבין דעת עליון אלא צריך לשמוע להנחיה ולתקובל אצלנו בתורה שבעל פה, וזהו שהוסיף הכתוב שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך, עכ"ל.

והנה דבר גדול הוא עושה בעמו, שכדי להבין מה באמת המה המאורעות שאירעו בימי החורבן, ומה הם הסיבות שגרמו לכך, יש ללמוד ולדלות מדברי חז"ל, אלא דא עקא שכדי להבין דברי חכמים וחידישים סתומים הם מאתנו, ובפרט כשלומדים בהם בשטחיות, ואין פנאי להאדם העוסק במסכת גיטין לעסוק בעין באגדות דפרק הניזקין, וגם הזמן קצר בימי בין המצרים לכך, ועל כן אמינא לפעלא דידו' יישר ויישר, אשר שקד וטרח ויגע יעמל להתעמק באגדות חז"ל של מאורעות החורבן, ולהוציא דבש וחלב מתחת לשונם, ולדלות פנינים יקרים ויסודות נאמנים מעומק דבריהם ז"ל, ולהעלותו על גליון בשפה ברורה ונעימה, לתועלת בני עלי' הרוצים ומבקשים ללמוד אגדות החורבן על פי דברי רבותינו הראשונים והאחרונים ז"ל, ולהבין דרכי ה' במאורעות החורבן והגלות ולהתעורר בתיקון סיבות החורבן.

והנני בזה לברכך מקרב לב שאכן יזכהו השי"ת לברך על המוגמר ילהוציא לאור עולם פרי עמלי ויגיעו ולהמשיך דרכו ועלייתו בקודש ללמוד וללמד, וללכת מחיל אל חיל מתוך בריות גופא ונהורא מעליא מתוך מנוחת הנפש והרחבת הדעת, עד שנזכה בקרוב בבנין בית המקדש ובביאת משיח צדקינו בב"א.

הכ"ח ברגשי ידידות והוקרה רבה

דוד צבי שוסטאל
בית מדרש גבוה

הסכמת מו"ר הג"ר שמואל אבא אלשין שליט"א

YESHIVA EITZ CHAIM
OF HILLSIDE

הרב שמואל אבא אלשין
ראש הישיבה
Rabbi Shmuel Abba Olshin
Rosh Yeshiva

ב' ניסן תשפ"ב

לכבוד תלמידי הנאמן רב חביבי המופלג גדול בתורה אוצר מלא של יראת שמים המוכתר במעלות ומדות טובות השוקד ומעמל בין דלתי בית המדרש ללמוד וללמד הרב יעקב ביער שליט"א.

הנה לפני כמה חדשים הראית לפני חיבור יפה ונפלא שחברת, מיוחד במינו, ספר "בעקבי הגלות" שהוא מכיל ביאורים על סוגיות במס' גיטין אודות החרבן ביהמ"ק וראיתי שעברת בעומק ורוחב ובעיון רב בגדולי המפרשים בכדי לבאר הסוגיות היטב ולהמציא יסודות נאמנים הנוגע לכולנו שהוא לתועלת גדול ובפרט אצל בני תורה שרצונם חזק להבין דברי חז"ל על בורים. ובי"ה חפץ בידך הצליח. גם ראיתי שקבלת הסכמות נכבדות מגדולי התורה. ויה"ר שתתקבל דברי תורתך בעיני הלומדים באהבה.

ברכתי מקרב לב שתלך מחיל אל חיל למעלה ולמעלה בעיון ועמל התורה לחדש חידושי תורה ולברר הסוגיות לאמיתתן מתוך מנוחת הנפש והרחבת הדעת ורב נחת דקדושה מכל משפחתך זרע ברוכי ד'.

החותם לכבוד עמלי התורה,
בידודות בלוי"נ

Shmuel Abba Olshin

הסכמת מו"ר הג"ר מנדל שלאמאוויתש שליט"א

ישיבה תורת חיים

YESHIVA TORAS CHAIM

בע"ה

Rabbi Mendel Slomovits
Yeshiva Toras Chaim
Lakewood, N.J. 08701

מנחם מנדל שלאמאוויתש
ישיבת תורת חיים
לייקוואד, נ.ד.

יום ראשון לסדר וזכרתי את בריתי יעקוב וכו' תשפ"ב לפ"ק

ראיתי עלים לתרופה של הספר בעקבי הגלות מתלמידי הרה"ג ר' יעקב
ביער שליט"א שמבאר בטוב טעם ודעת עניני הגלות והחורבן הנמצאים בפרק
הנזיקין שבמס' גיטין עם ביאורי רבותינו ועוד, באופן שמוסיף לכל מי שקורא
בו הבנה בצורותינו והרגש עמוקה לצרות כלל ישראל, וזורע הזרעים להצמיח
בנו הצפי' לישועה.

ויה"ר שיזכה עוד להרביץ תורת חז"ל וכל רבותינו הקדושים להאיר עיני
העדה בדבריהם. ותפילתי שע"י העבודה והיגיעה שלו נזכה כולנו לביאת משיח
צדקינו בב"א.

החתימה
אברהם ב"ר יצחק וואלף
אברהם שלאמאוויתש

Street Address: 999 Ridge Avenue • Lakewood, NJ 08701
Mailing Address: PO Box 16 • Lakewood NJ 08701
Phone: 732-414-2834 Fax: 732-414-2838

הרב גרשון ריבנר ראש ישיבת נתיבות התורה

בצ"ה

כ"ו למנח"י פ"ה

למע"כ ידידי ורבי חביבי, המופלג בתורתו ותומת יראתו, ה"ה
הרה"ט מוהר"ר יצחק ביצר שליט"א

הן כל יקר ראתה ציני חיבור מקיף על שמעתתא דחורבן ביהמ"ק,
והיא אוצר מלא מנן אל לן בסידור משנת הראשונים והאחרונים
דבר דבור על אפניו. ובהיות כן לכה להאיר אף גם לוויית ופניות,
סולל הדרכך ואוחז ביד הלאומד לאלפו בינה הן בהקנת הפרטים והן
בהצרת הלב לחוש בטובה אשר חסרנו מתוך הקנת צומקא
דשמעתתא.

אין ספק אשר המציניים יוקירו משנה שלימה ומקפת הפרושה
לפניהם ומבוארת. והנה כי כן אברכהו מקרב לבי, ללכת מחיל אל
חיל בקנין תורה והאדרתה לעצמו ולאחרים, כי ה' הטובה עליי,
מתוך חייט של אשר ושמחה בחצרות בית ה', כנפשו וכעתירת
המוקירו עד מאוד,

גרשון ריבנר

הסכמת הג"ר יעקב אפרים פארכהיימער שליט"א

Yaakov E. Forchheimer

604 Sixth Street
Lakewood, N.J. 08701
(732) 364-4919

יעקב אפרים הכהן פארכהיימער

מו"ץ בקי"ק
לייקוואוד יצ"ו

בס"ד

הנה ראיתי ספר בעקבי הגלות ממוהר"ר יעקב ביער שליט"א מחשובי הכולל
דבית מדרש גבוה, והוא ספר חשוב מאד שבאר המחבר שליט"א הסוגיות של
החורבן בגיטין פרק הניזקין, והביא דברי המפרשים על הסוגיות הנ"ל וביארם באר
היטב, וגם כתב הרבה חידושים מדיליה.

יזכה הרב המחבר שליט"א לישב באהלה של תורה כל ימיו ולחבר עוד ספרים
חשובים.

על זה באתי על החתימה יום ב' לשבת נחמו י' מנחם אב תשפ"א

וע"ז אפרים הכהן פארכהיימער

מכתב מהג"ר שמואל ישעי' יפה שליט"א

בעה"י סוף ירחא דשבט צאי לך ב"בעקבי הגלות" לפ"ק

לכבוד ידידי הה"ד שחידודו קודם לליבונו מוכתר בכל מילי דמעלייתא ר' יעקב
ביער שליט"א

שמחתי מאד לקראת עליהם לתרופה מספרך היקר בעקבי הגלות שהן אסיפת
דברים נפלאים וחידושים בעניני שמעתתא דאגדתא המושכת את הלב בפרק
הניזקין. וכבר ידוע כמה מלאים וגדושים כל דברי רבותינו זיע"א והלא להכי
נקראו חכמים סופרים שהיו סופרים את האותיות.

ומרגיש אני כאשר מעיינים בהערותיך המחכימות על סוגיות אלו, כמה מונח
ומוטמן בכל קוצו של יו"ד והיא כבודה של תורה, והלואי שתזכה להמשיך ללמוד
הרבה סוגיות בדרכך הזה להגדיל תורה ולהאדירה.

ולפטור בלא כלום איני יכול, על אודות מה שהבאת דהעירו למה דוקא תרנגול
ותרנגולת ולא דגים. נראה שהדבר יובן על פי מש"נ ברבינו בחיי פרשת שמיני
שהראני הרה"ג אבי מו"ר שליט"א החילוק בין פו"ר לדגים לבין פו"ר דשאר
מינים כולל אנשים בהמות ותרנגולת, ולכן אפשר ל"ש דגים כ"כ לאנשים בזה
כמו ששייך תרנגולים.

ובזה אצא בכי טוב ביום שנכפל בו כי טוב לסדר משפטים בב"ר לכט"ס בידדות,

למנצח

הקדמה

במה אקדם ובמה אכף לאלקי מרום, רוב תהילות לנורא עלילות, על שהפליא חסדו עמי מעודי עד היום, על אשר בדרך אמת הנחני, להשים מיושבי בית המדרש חלקי, ועד הנה רחמיו עזרוני, ועל של עתה באתי, בעמדיני על המוגמר של ספרי. ולכן אקוד על אפי בהכנעה והכרה, עת כי אפתח פי בהודאה, ואבקש מלפני קל גומר עלי על העתיד שאזכה עוד לישוב בצילותא דבי מדרשא, מתוך בריות הגוף ונהורא מעליא, ויהא רעוא שתתקבל דברי בחיבה יתירה אצל לומדי התורה והוגיה, גל עיני ואביטה נפלאות מתורתיך.

הנה ידוע מאי דכתיב (איוב פי"א פ"ט) "ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים", והיינו שאם באנו לכתוב כל הענינים הצפונים בתורה, לא יספיק לזה אורך הארץ ורחבת הים. ובא הכתוב לעורר כי אין מדה בעולם למדוד ולערך את התורה, שהיא גדולה עד אין חקר.

וכבר האריך החפץ חיים בספרו שם עולם (פרק עשירי, בהגהה) להבהיר הענין בשפה ברורה שלו וז"ל, והכתוב צווח ואומר (משלי לא, י) "אשת חיל מי ימצא" וכו' "ושלל לא יחסר", הינו דטבע שני צדדים הנלחמים זה עם זה והאחד נוצח, לוקח כל השלל של השני. ואימתי הוא דבר טוב, כשהנוצחים היו מועטים והמנוצחים מרבים מאד ועי"ז יש הרבה שלל ומגיע לכל אחד מהמנוצחים וכו' ולזה בא הכתוב לומר שלא תדמה ששמחת התורה שמגיע ללומד כשמעין ומחדש בה איזה דבר חכמה הוא רק כשלומדיה מועטים, אבל אם היו הלומדים מרבים לא היה מגיע לכל אחד מה לחדש בה איזה דבר חכמה, כי לא כן הוא, אלא השלל לא יחסר בה, כי אפילו אם היו לומדים כל ישראל והיו לומדים כל ימי חייהם, יש ויש בה עניני חכמה הרבה מאד שיש די לכל אחד, ולכל נפש יתן חלקו בתורתו וכו' ותדע דהלוא ידוע מה דאיתא בספרים, וכן בפיוט (של שחרית ליום ב' של שבועות) שאלמלא חטא אדם היה רצונו של הקב"ה לתן תורה על ידו תכף בגן עדן. וגם הלוא מברר מה שאמרו חז"ל (בראשית רבה פכ"א, ה) שאלמלא חטא אדם היה חי כל הימים שהעולם מתקים, והינו ששת אלפים שנה, כמו שאמרו חז"ל (סנהדרין צז ע"א) וכו' ובודאי היה העולם מתרבה כמה אלפי פעמים מאשר הוא עכשיו ע"י רובי האנשים ונצחיותם. ועיקר ענינם היה בודאי בתורה וכו' יש בה די לבני אדם לעסק בחכמתה ששת אלפים שנה, עכ"ל.

וברוך ה' כבר נתרכו הספרים על הרבה מקצועות התורה המסייעים את הלומד לירד לעומקא של כל סוגיא בש"ס להבינם על בורים כפי השגתו. אכן, עד הנה לא מצאתי כתוב כ"כ בהסברת סוגית החורבן במס' גיטין פרק הניזקין. ואי"ז ח"ו מפני חוסר עומקא,

דאדרבה בכל תיבה ותיבה של תורה טמון הרבה סודות התורה כנ"ל, אלא מפני שנהוג בעולם ללמוד כל סוגיות דאגדתא באופן שטחי, ובפרט סוגיות אלו הנלמדים על פי רוב בתשעה באב, בזמן שהעיון אסורה כהסכמת רוב פוסקים^א.

אכן, שאין הלימוד בענינים אלו מוגבלים ליום תשעה באב עצמה, אלא נוגעים הם גם בשאר ימות השנה, דכן ידוע מה שאמרו חז"ל (ירושלמי, יומא פ"א מ"א) "כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו", ונראה בביאור הענין ע"פ מש"כ החפץ חיים בהקדמתו לספרו שמירת הלשון, וז"ל, ובאמת לא עליו, חס ושלום, הוא תלנתנו כי אם על עצמנו כי מצדו לא יבצר, ח"ו, כמו שכתוב (ישעיה נט, א-ב) הן לא קצרה יד ה' מהושיע וגו' כי אם עונותיכם וגו'. ובימי ר' יהושע בן לוי נמצא בגמ' סנהדרין בפרק חלק (צח ע"א), שהשיבו לו שהיום אם בקולי תשמעון יבוא משיח וכו' וכאשר נחפשה דרכינו ונחקורה איזה עוונות הם מהעקרים הגורמים לאריכת גלותנו, נמצאים הרבה, אך חטא הלשון הוא על כלו מפני כמה טעמים, אחד, כיון שזה היה העיקר לסבת גלותנו וכו' א"כ

בעיון, עכ"ל. ועוד הראה לי הגר"ר גרשון ריבנר שליט"א מה שכתוב בספר תורת חיים (ריש פ"ז, דרך הלימוד) וז"ל, סיפר הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל שכאשר מרן הגר"ח זצ"ל ישב שבעה ל"ע, ישב ולמד דברים המותרים "בעיון", וביאר רבי יחזקאל שכנראה מרן הגר"ח זצ"ל היה סבור שהלימוד שלא בעיון אינו לימוד כראוי, עכ"ל. ועי' שם עוד בהמשך דמביאין מדברי הגר"מ זילבר דהוסיף על זה "אע"ג דמבואר באחרונים דגם דברים המותרים לא ילמד בעיון, י"ל דאי"ז אלא העיון להקשות ממקום למקום ולפלפל בזה, אבל לימוד העיון של מרן הגר"ח זצ"ל שעיקרו לירד לעומק הפשט האמיתי ודאי שהוא מותר שהרי לא אמרו לקרות דברים המותרים בלא להבין הדברים לאשורם, ובזה ודאי שאם אינו מבין כראוי מה שהוא לומד לאו לימוד הוא". אכן, עי' במאמר מרדכי (תקנד, א) שבתחילת דבריו כתב להתיר הלימוד בעיון בתשעה באב כדברי הגר"ח והחזו"א, ומסיק "ומיהו למעשה צ"ע שאיני כדאי לחלוק על גדולי האחרונים אפילו להחמיר, כ"ש להקל נגדם, לכן יש לחוש לדבריהם היכא דאפשר", ועי' טובא.

א. עי' שו"ע (ריש סי' תקנד) דכתב וז"ל, ואסור לקרות בתורה נביאים וכתובים ולשנות במשנה ובמדרש ובתלמוד בהלכות ובאגדות משום שנאמר (תהילים יט, ט) פקודי ה' ישרים משמחי לב וכו' אבל קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שבירמיה וכו' ומותר ללמוד מדרש איכה ופרק אלו מגלחין וכן ללמוד פירוש איכה ופירוש איוב, עכ"ל.

וכתב הט"ז (סוף סק"ב) וז"ל, ומטעם זה נראה לי דאפילו במקום דמותר ללמוד היינו שילמוד בפשוטן של דברים אבל לא דרך פלפול, ואפילו בהרהור לפרש דבר חמור אסור, מטעם שיהיה לו שמחה אחר שיתיישב לו כנלענ"ד, עכ"ל. וכדבריו כתב גם המג"א (סק"ה) ע"ד המחבר להלן (ס"ג) שאסור ההרהור בדברי תורה, וסתם המשנה ברורה (סק"ד) כדבריהם, עיי"ש.

ברם, לא אמנע מלהזכיר גם מדברי החולקים, דהנה כתוב בספר ארחות רבינו (ח"ב תשעה באב אות כח) וז"ל, אמר לי הגר"ח קניבסקי (שליט"א) [זצ"ל] בשם מו"ר זצוק"ל בשם מרן החזו"א זצוק"ל, מה שכתוב בסי' תקנ"ד במג"א ובט"ז שמותר גמ' אלו מגלחין אבל לא בעיון, לא יתכן דבר כזה שיתירו ללמוד גמ' אבל לא

כל כמה שלא נראה לתקן זה החטא איך תוכל להיות גאלה, כיון שזה החטא פגם כל כך שעל ידי זה גלינו מארצנו על אחת כמה וכמה שאינו מניחנו לבוא לארצנו וכו', עכ"ל.

הרי שכתב הח"ח דעיקר המפריע מביאת המשיח וממה שיחזור הקב"ה וישרה שכינתו בינינו, במה שאנו נכשלים עכשיו כמו אז בהרבה גופי עבירות ובפרט בעון לשון הרע שבגללה גופא גלינו מארצנו בתחילה. ובודאי שאם על ידה הגלינו מארצנו שלא יניחנו לבוא לשוב בה עוד.

ולפי"ז מבוארים הם דברי חז"ל, דאילו נשים לבנו לדעת איזה עוונות עיקריים גרמו את גלותינו היינו משתדלים לתקנם באופן הראוי עד שישוב הקב"ה אלינו באהבה ויוליכנו קוממיות לארצנו, וכל זמן שאין אנו עושים כן הרי הוא כאילו נחרב בית המקדש בימינו. ונמצא שמוטל עלינו להתבונן ולדעת בכל ימות השנה מה גרמה חורבן בית המקדש בכדי שנתקן כל הפגמים וסיבות החורבן, ואם לא נעסוק בה בכל ימות השנה עכ"פ מן הראוי שנפנה אליה בימי המצרים מי"ז בתמוז והלאה.

וכענין זה שאין עניני החורבן מוגבלים ליום תשעה באב, שמעתי מדודי הג"ר אברהם חיים פייער שליט"א מה ששאל ממו"ז הג"ר מרדכי גיפטר זצ"ל, בהגשתו אל המלאכה לתרגם ולבאר כל הקינות דתשעה באב ביום אסרו חג סוכות, איך אפשר לאדם לשנות מרוח השמחה של היו"ט דסוכות ושמחת תורה, ולרכז מחשבתו לעסוק בעניני צער וחורבן. והשיב לו מו"ז זצ"ל כי טעות הוא בידי אדם לחשוב שאין להם להתאבל על ירושלים כי אם בימי המצרים, שהרי באמת חיוב על כל אדם להתאבל כראוי על חורבן המקדש בכל ימות השנה, אלא שבכל ימות השנה הקינות בלחש ובתשעה באב בצעקה ובכי. וכל מי שאינו מתאבל כראוי כל ימות השנה גם ביום תשעה באב לא יתאבל כראוי.

ועל כן נוכחתי לעצה המפורסמת של ר"י החסיד, וכמו שכתב בספר חסידים (אות רסא) "אהוב לך את המצוה הדומה למת מצוה שאין לה עסוקים כגון שתראה מצוה בזויה או תורה שאין לה עוסקים כגון שתראה שבני עירך לומדים מועד וסדר נשים וסדר נזיקים אתה תלמוד סדר קדשים ואם תראה שאין חוששין ללמוד מועד קטן ופרק מי שמתו מוטל לפניו אתה תלמודם ותקבל שכר גדול כנגד כולם כי הם דוגמת מת מצוה אותם מסכתות ואותם הלכות שבני אדם אין רגילים בהן וכו'", ויט שכמי לסבול עול מלאכה גדולה זו, להתעמק בענינים אלו, כדי לבארם ולהבהירם כפי ידי מגעת בעזרת החונן לאדם דעת.

ולפיכך קראתי שם ספרי "בעקבי הגלות", שמלבד מה שמרמז לשמי "יעקב", לקיים מה שכתב הרוקח (הל' חסידות, הקדמה) "כל אדם צריך לרשום שמו בספרו", עוד יותר מזה מה שנרמז בזה מטרת ספר הנוכחי, להלוך בעקבי הגלות - והיינו במסילת הגלות

וכמאמר הכתוב (שיר השירים פ"א פ"ח) "צאי לך בעקבי הצאן" - ע"פ הארת חז"ל הראשונים והאחרונים, לדעת מה גרם להחורבן למען נדע מה לתקן כדי שיחזיר אלינו בית תפארתינו שנתמשכן מאתנו.

ויש להביא סמך ליסוד זה ממאי דאיתא בגמרא (גיטין נו ע"א), אזל שדר בדיה עגלא תלתא בהדי דקאתי שדא ביה מומא בניב שפתים ואמרי לה בדוקין שבעין וכו' שדר עלוייהו לנירון קיסר כי קאתי שדא גירא למזרח וכו', ע"כ. וכתב המהרש"א (ד"ה ואמר דשדא) לבאר מה שהטיל מומין אלו דייקא, דרצה הקב"ה לרמוז לאותו דור שהיו בעלי לשון הרע שהוא מום ניב שפתים, ולמ"ד שעשה מום בעינים לרמוז להם שהיו צרי עין שהוא מום דוק שבעין, ועליהן נתפסין. וכתב הבן יהוידע (ד"ה שדא גירא למזרח) לפרש מה שקיים נירון קיסר בחיצים דייקא, להראות כי חטאתם היה לשון הרע הנמשלת לחץ, עיי"ש.

ולכאורה צ"ב, דבשלמא לדברי מהרש"א א"ש מה שנרמזו לחכמים שבאותה דור בראות מום בניב שפתים או דוקין שבעין בקרבנו של הקיסר, שעליהם לתקן בעינים אלו של לשון הרע וצרות עין כדי שלא יחרב בית המקדש, אבל צ"ב בדברי הבן יהוידע, דאיך נרמז לישראל מקסמיו של נירון קיסר מה שהיו נתפסין בעון לשון הרע הנדמה לחץ, והלא מסתמא לא ידעו החכמים שבאותה דור מענין קסמיו כלל.

אלא מבואר מזה כדברינו דלעיל דנטמן בענינה של החורבן כמה רמזים הנובעים מפרטי המעשה שסיבב הקב"ה בהשגחתו כדי שנלמוד כל דורות הבאים אחרי כן מהם, לדעת מה גרם להחורבן, וממילא ילמדו מזה מה צריך תיקון יתירה.

שרשי ספר זה נצמחו בימי הקיץ ה'תש"פ במחנה דגל התורה בראשות הג"ר אברהם יוסף דויטש שליט"א, ע"י עידודו של ידיד נפשי הר' ברוך גורדון שליט"א המזומן בכל עת לחזק ולעודד כל אחד באשר הוא, והנני אסיר תודה להם על ההזדמנות להגיד שיעורים בענינים אלו לפני בחורים מצויינים בתורה ויר"ש מבחירי הישיבות שבמדינתנו, וגם לרבות ההזדמנות לישא וליתן עמהם בעומק הסוגיות שלמדנו בימי הקיץ מידי יום ויום תחת פיקוחו והדרכתו של הג"ר יעקב משה בראג שליט"א.

וכאן המקום להכיר טוב מעומק הלב לכל חברי ידידי ורבותי אשר עידדו אותי משך עבודתי זאת ואשר נשאתי ונתתי עמהם בפלפולא דאורייתא בענינים אלו להבהירם ולהבינם על בורים וסייעני בין מבקאותם במראה מקומות ובין מחריפותם בעומק והבנת הדברים. ובפרט אזכיר מתוך הדרת כבוד האי גברא רבה הג"ר שמואל ישעי' יפה שליט"א

אשר תרם זמן רב מזמנו היקר לדון עמי בהרבה ענינים הנמצאים בספרא הדין, והאיר לפני אור גדול בסוגיות אלו. ישלם ה' כפעלם ותהי משכורתם שלימה.

לא אוכל להזכיר את שמות כל אלו שסיעו בעדי אשר מבלעדיהם לא היה ספר זה רואה את אור עולם. אבל אזכיר לאות הכרת הטוב את הרבנים הגאונים המפורסמים, הג"ר שלום קמנצקי שליט"א, הג"ר נתן לוויין שליט"א, הג"ר שמחה בונים לונדינסקי שליט"א, והג"ר שרגא סנדר שליט"א אשר עידדו אותי משך עבודתי זאת וגם נשאתי ונתתי עמם בענינים אלו, והג"ר מנחם סאוויץ שליט"א אשר הדריך אותי בכמה ענינים בספרא הדין, והג"ר קלמן רעדיש שליט"א אשר עבר על הרבה מן הדברים והגהיה טובה וגם נתן לי כמה הערות מחכימות, ועוד כל אחד בשמו יבורך. גם גדולי תורה כהגאון הגדול הר' שלמה אריאלי שליט"א והגאון הגדול הר' יחיאל מיכל דזמיטובסקי שליט"א והגאון הגדול הר' גרשון ריבנר שליט"א שנטלו מזמנם וכוחם לצרף את הספר מכל סיגיו.

אזכיר במיוחד ברכת טיבותא לשקיה לידיד נפשי, אב בחכמה, הג"ר יעקב יהושע זשוראוועל שליט"א, בעל מחבר ספר מנחה קטנה, שעודדני וחזקני והגדיל לעשות והדריכני בכל עניני הספר מתחילת העבודה עד סופה, וערך את הדברים בצורה נאותה, וניפה ביי"ג נפה עד שהוציא דבר מתוקן מתחת ידיו. יגמול לו השי"ת וימלא כל משאלותיו לטובה.

אשא עיני אל ההורים, כאן המקום להכיר טובה להורי היקרים, אבי מורי הרב ברוך מרדכי שליט"א ואמי מורתי מרת טובה אסתר שתחי', שבזכותם וע"י השתדלותם הגעתי עד הלום. ומיום היותי לאדם לא חשכו ממני מאומה בין ברוחניות ובין בגשמיות, לגדליני בתוך אחיי ואחיותי בדרך ישראל סבא. וחינכוני והדריכוני על במתי התורה והיראה וגמילות חסדים. יתן ה' שיזכו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות מתוך בריאת הגוף ומנוחת הנפש לאורך ימים ושנים.

וכמו כן אזכיר בברכה והכרה את מורי חמי הרב מנחם מאניש שליט"א וחמותי מרת חיה שתחי' אשר טורחים עבורינו, ועד היום נותנים וחוזרים ונותנים ברוח ובגשם, ועומדים לימיננו בכל עת ובכל שעה, ופתחו לי את ביתם באהבה וחיבה יתירה. יזכם ה' לרוב ברכה בכל מעשה ידיהם ונחת דקדושה מכל צאצאיהם מתוך אריכת ימים של בריאת הגוף מנוחת הנפש והרחבת הדעת, וימלא ה' כל משאלותם לטובה.

הרבה למדתי מרבתי בשיבות תורת חיים ד'ליקוואוד, עץ חיים ד'הילסייד, ישיבת בריסק, ובית מדרש גבוה, ומתוך כבוד רב והרגשת הודאה גדולה נודה לכל רבותי אשר הארו לפני את הדרך בלימוד התורה והיראה, ותודה מיוחדת עלי להביע להג"ר מענדל שלאמאוויטש, להג"ר נטע חפץ, להג"ר זלמן ראבינסאהן, להג"ר שלמה יצחק גרוסמאן

שליט"א, על אשר קרבוני והכניסוני בצל קורתם, ובלב ונפש חפצה נהגו בי טובת עין, להדריכני בדרך ושכל הישר, ועד היום אני נהנה מהם עצה ותושיה. ישלם ה' שכרם שיזכו להמשיך בעבודתם במלאכת הקודש מתוך בריאת הגוף ומנוחת הנפש עד ביאת גואל צדק בב"א.

בכבוד והערצה, עלי חובה נעימה להכיר טוב מעומק הלב למו"ר הג"ר שמואל אבא אלשין שליט"א רה"י עץ חיים ד'הילסייד. אין די מילים בפי להודות לו על אשר ברוב חכמתו ומסירת נפשו וחשקת לבבו העיר עיני ופתח לבבי באור התורה והעבודה ברוב הדרה ותפארתה. ואף שלא זכיתי כלל וכלל לעמוד על דעת מו"ר, עכ"פ מו"ר העמיד אותי על דעתי להבין ולהשכיל פיקודי ה' ישרים כפי יכולתי, וכמו שכתוב בשיחות מוסר (מאמר מא) בגדר ייחס של "רב ותלמיד", וז"ל, הרב הוא המקבל את ההשפעה מהקב"ה והוא מכניס את התלמיד תחת כנפיו, וע"י זה אף התלמיד נהנה מאותה השפעה לפי יכולתו וכפי בית קבולו וכו' שעל אף ההבדל העצום שבין רב לתלמיד, מ"מ שייך הענין של רב ותלמיד על דרך זו, כי מכוחו של הרב נכנס התלמיד תחת ההשפעה הבאה משמים אל הרב. וזוכה בה לפי כוחו והכנתו. וכיון שכך שוב אין המרחק שבין הרב לתלמיד מעכב וכו', עכ"ל. יתן ה' ויארץ ימים על ממלכתו ויוסיפו לו שנות חיים של שלום ושלוחה להמשיך עבודתו במלאכת הקודש, ויזכה עוד להרביץ תורה להרחיב גבולו בתלמידים כאשר עם לבבו מתוך מנוחת הנפש והרחבת הדעת בטוב ובנעימים.

ברכות יחולו על כתרי ראשם של מחזיקי התורה והיראה אשר השקיעו רבות בהדפסת הספר, ובפרט אזכיר לטובה ידידי הדגולים מתושבי עיר וואטערבערי פלח קונטיקוט, רודפי צדקה וחסד מוקירי תורה ורבנן, אשר תרמו בעין יפה וברוח נדיבה בהדפסת הספר. ועל כולם אזכיר מתוך רגשי הכרת הטוב מיוחד את הנדיב המפו' כמו"ה חיים קירשנער שיחי' אשר נטל על שכמו את חלק הארי של הוצאות ההדפסה, ועל שמו יקבנו "מהדורת קירשנער" ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים שחפץ ה' בידם יצלח ויהא ה' עמם ובכל אשר יעשו ישכילו ויצליחו ברוחניות ובגשמיות וירווי רוב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשמחה באושר ועושר וכל טוב וזכות התורה תעמוד בעדם להגין עליהם מכל צרה וצוקה ולהשפיע עליהן כל מילי דמיטב לאורך ימים ושנות חיים.

ברגשי הכרת הטוב מרובה עלי להודות ולהביע לרעיתי עזרתי בקודש, מנשים באהל תבורך, מרת טובה ברכה שתחי'. שבודאי יש לה יד רב בספר זה, באשר יראת ה' היא אוצרה, ויודעת כתרה של תורה, ואינה חוסכת מעצמה שום טירחא כדי לקנותה, וכל מגמתה ושאיפתה לעזריני ולעודדני לישב באהלה של תורה, ורק ע"י זה יכול אני ללמוד במנוחת הנפש מתוך הרחבת הדעת. ישלם ה' פעלה ותהי משכרתה שלימה, ונזכה ביחד

לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצות מתוך בריאת הגוף והנפש. ויקויים בנו מקרא שכתוב "לא ימושו מפיד ומפי זרעך זרעך עד עולם".

ובצאתי מן השער אפרוש כפי אל ה' ואתפלל ואבקש באותה בקשה של המשורר האהוב לאלוקיו "שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו", וכשם שעזרתני לסיים ספר זה כן תעזריני להתחיל ספרים אחרים ולסיימם, ואימא מילתא דמתקבל. וזכיני לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתיך באהבה, ותאריך ימי וימי אשתי וכל בני ביתי בטוב ובנעימות ברוב עוז ושלוש, אכי"ר.

"תורה ותעודה וכלי חמדה בצאתי ממצרים. ששון ושמחה ונס יגון ואנחה בשובי לירושלים".

יעקב ביער

ראש חודש תמוז - תשפ"ב

פתח דבר

ידאבו הלבבות וירדו העינים דמעות בהעלות על לבנו יום אשר גירשנו אבינו מלכינו מבית חיינו ונוטל ממנו תפארתנו בחורבנה של ירושלים ובית המקדש. וכל המאורעות של אותה תקופה נוראה ומרה הלא הם כתובים במסכת גיטין בפרק הניזקין.

וראיתי מש"כ הג"ר משה שיינערמאן שליט"א בספרו אהל משה (פורים ומגלת אסתר - סימן ב, אות י), "הנה ישנה מסורת בשם הגר"א שכל דברי תורה הנמצאים בש"ס, בין בהלכה ובין באגדה, נכתבו במכוון במסכת מסוימת המחזיקה את השורש לענינים אלה. לדוגמא אגדות החורבן נמצאים בפרק הניזקין שבמסכת גיטין, הטעם לכך שחורבן הבית נחשב כגירושין כמפורש בפסוקים (כגון ירמיהו פ"ג).

וכעין זה ידוע ומפורסם מש"כ הג"ר צדוק הכהן מלובלין זצ"ל בספרו פרי צדיק (קדושת שבת, מאמר ג) וז"ל, וידוע כי חז"ל קבעו כל דבר בתלמוד במקום הראוי, ולא על צד ההזדמן, ולפי שהחורבן כגרושין, וכמו שכתוב (ירמיהו פ"ג פ"א) הן ישלח איש את אשתו וגו', וכמו שאמרו ז"ל דנדונו בגרושין, על כן מקומו בגטין וכו', עכ"ל.

הרי ייסדו לנו הגר"א והג"ר צדוק זצ"ל כי לא הניחו חז"ל אגדות הש"ס במסכתות דרך מקרה, אלא כולם הונחו במכוון במסכת המסיומת להן, ואשר על כן נקטו כל עניני החורבן במסכת גיטין לפי שאף ענין החורבן כגירושין.

ומלבד ממה שמפורש כן מן הפסוקים כנ"ל, עוד דימו חז"ל (בראשת רבה פי"ט, יח) ענין חורבן הבית לגירושין, וז"ל, אמר רבי אבהו בשם ר' חנינא כתיב (הושע ו) והמה כאדם עברו ברית המה כאדם הראשון מה אדה"ר הכנסתיו לתוך גן עדן וצויתיו ועבר על הציווי ודנתי אותו בשלוחין ובגרושין וקוננתי עליו איכה וכו' אף בניו הכנסתם לא"י וצויתם ועברו על הציווי דנתי אותם בשלוחין ובגרושין וקוננתי עליהם איכה הכנסתם לא"י שנאמר (ירמיה ב) ואביא אתכם אל ארץ הכרמל צויתם שנאמר (שמות כז) ואתה תצוה את בני ישראל עברו על ציווי שנאמר (דניאל ט) וכל ישראל עברו תורתך דנתי אותם בשלוחין שנאמר (ירמיה טו) שלח מעל פני ויצאו. דנתי אותם בגרושין שנאמר (הושע ט) מביתי אגרשם קוננתי עליהם איכה וכו', עכ"ל.

אולם ד"ז צ"ב, ובהקדם מאי דאיתא בגמרא ב"ב (ג ע"א), ובמקדש שני מ"ט לא עבוד אמה טרקסין כי קאי בתלתין קאי טפי לא קאי ומנלן דהוה גבוה טפי דכתיב גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון רב ושמואל וכו' חד אמר בבבין וחד אמר בשנים וכו', ע"כ.

ומבואר מסוגיא דהתם דקמיירי במקדש שני, ומאי דכתיב בקרא "האחרון" קמיירי במקדש שני ולא במקדש השלישי העתידה. וכן כתב הר"מ שטראשון (הודפס בסוף הגמרא) "תפסו רבותינו כאן כפשטיה דקרא. דמה שכתוב "הבית הזה האחרון" קאי על בית שני וכו' ועי' במש"כ התוי"ט בפ"ז דדמאי (מ"ג) ד"ה ומע"ש וז"ל: ושמעתי שמן הכתוב הזה [ואת לאה וילדיה אחרונים] תשובה לשואל וכו' שעל בית שני נאמר ונמצא שאין עוד שלישי. והתשובה שפירושו כמו אחרונים דלאה וכו' וזכיתי אני להביא עד שני וע"פ שני עדים יקום דבר דכתיב בפרשת שמות ושמעו לקול האות האחרון וחזרו ונתן עוד אות שלישי וכו'". ועיי"ש בהמשך דבריו שהביא מדברי הזהור כדבריו, ומה שהשיב הרשב"א (בתשובותיו ח"ד סי' קפ"ז) מהנך קראי לתשובת המינים.

ברם, שהביא תוך דבריו מבעל העקידה והרד"א שנטו מדעת רבותינו ופירשו כי רק על בית שלישי נאמר "האחרון", כי הוא יהיה בית האחרון ויתקיים לעולם. ולא עוד אלא שהביא הרע"ז עזר וסעד להם מן הנמצא בתקונים (ח' י"ב) ובזוהר עצמו בפרשת פינחס, עיי"ש.

ובסגנון זה כתב גם הרי"ף (על העין יעקב, ד"ה גדול יהיה), והוכיח כן ממאי דכתיב "הבית הזה האחרון" ועוד ממה שאי אפשר שיתגדל כבודה של השנייה מן הראשונה מהידוע לנו מדברי חז"ל שחסרו בבית שני ה' דברים שהיו בבית הראשון, וז"ל, יש לבאר שאמר הבית הזה וחזרו לומר האחרון מן הראשון דמספיק לומר גדול יהיה כבוד הבית הזה מן הראשון או שיאמר האחרון מן הראשון. אמנם כאן רמז שגדול יהיה כבוד הבית הזה בבנין וכן בשנים ומ"מ היה הבית הראשון גדול מזה בבחינת חמשה דברים שחסרו בבית שני דכתיב (חגי א) ואכבדה חסר ה' כנגד ה' דברים שחסרו בבית שני ארון וכפורת וכרובים ואורים ושמן המשחה כמ"ש רז"ל (ימא כא ע"ב) ולכך חזר לומר האחרון מן הראשון שהאחרון שהוא הבית השלישי שעתיד לבנות ב"ב שיחזרו להיות בו כל החמשה דברים הנזכרים אותו אחרון יהיה גדול מהראשון אבל זה שהוא השני שהוא גדול בשנים ובבנין אבל לא לגמרי בכל פרטיו, עכ"ל.

ובאמת גם להסוברים ד"האחרון" דקרא קמיירי בבית שני, זה ודאי שבית השלישי יהיה גדול יותר מבית הראשון והשני, וכדאיתא בגמרא (ב"ב עה ע"ב), ואמר רבה א"ר יוחנן עתיד הקב"ה להגביה את ירושלים ג' פרסאות למעלה וכו', ע"כ.

ועוד מבואר כן ממש"כ המהרש"א (מגילה כט ע"א, ד"ה עתידים) לבאר מאי דאיתא בגמרא (שם) "תניא ר"א הקפר אומר עתידין בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל שיקבעו בא"י וכו'", וז"ל, ועד"ז יש לכוין במזמור שמחתי גו' זה המזמור בגלות נאמר ששמחתי באומרים לי בית ה' נלך שהוא בית הכנסת כאילו עומדות היו רגלינו בבה"מ בירושלים

ולכך שמחתי בהליכתי לבית הכנסת כאילו באתי למקדש לפי שירושלים הבנויה כעיר שחבורה גו' ר"ל ע"פ שאמרו במדרש לעתיד יהיה בהמ"ק גדול כירושלים שבעוה"ז וכו' לפי שבירושלים הבנויה לעתיד יהיה חבורה לה למקדש יחדיו כל מקומות של בתי הכנסיות שהיו בעוה"ז ונמצא עתה בגלות שאני עומד בבית הכנסת הרי הוא מקום המקדש גופי' דלעתיד וכו' דהיינו בתי כנסיות שבכל ארץ העמים שיקבעו לעתיד בא"י מחובר לבית המקדש, עכ"ל.

ועל פי כל האמור בענין גודל בית השלישי העתידה, יש להקשות במה דענין חורבן הבית והגלות כגירושין יחשבו, ממאי דאיתא בגמרא (יומא נד ע"א), אמר רב קטינא בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מגלילין להם את הפרוכת ומראין להם את הכרובים שהיו מעורים זה בזה ואומרים להן ראו חבתכם לפני המקום וכו' מתיב רב חסדא ולא יבואו לראות כבלע את הקדש ואמר רב יהודה אמר רב בשעת הכנסת כלים לנרתק שלהם אמר רב נחמן משל לכלה כל זמן שהיא בבית אביה צנועה מבעלה כיון שבאתה לבית חמיה אינה צנועה מבעלה מתיב רב חנא בר רב קטינא מעשה בכהן אחד שהיה מתעסק וכו' אמר ליה נתגרשה קא אמרת נתגרשה חזרו לחיבתה הראשונה וכו', ע"כ.

והיינו שאמר ר' קטינא שהיו מגלילין את הפרוכת לעין כל הרואים בזמן העלייה לרגל. ומקשה הגמרא ממה שלא היו הלויים שבמדבר רשאים ליכנס בשעת סילוק המסעות להסיע את הארון ממקומו עד שהיו אהרן ובניו מכסין אותו בנרתיקיו, ואיך היו רשאים בזמן בית הראשון לראות את הארון. ותי' רב נחמן על דרך משל לחלק בין ההתקרבות של ישראל להקב"ה בזמן המשכן שלא היו גסין זה בזה כ"כ כמו בזמן מקדש הראשון. ואז מקשה רב חנא בר קטינא ממה שאירע לכהן אחד בזמן בית השני שהיה מתעסק וראה רצפה משונה מחברותיה במקום שהארון גנוז שם ובא והודיע את חבירו ולא הספיק לגמור את הדבר עד שיצתה נשמתו. ותי' את קושייתו במה שאין לדמות תקופת בית הראשון שהיה קודם גירושין שהיו ישראל והקב"ה גסין זה בזה לתקופת בית שני שהיה אחר הגירושין דחזרו לחיבתה ראשונה כימי המשכן שאין גסין זה בזה כ"כ.

וצ"ב במה שעתיד בית השלישי להיות גדול מן הראשונים, ואף שכבר נתגרשו מהקב"ה בשעת החורבן ואבדנו אותה חיבה שחיבתנו הקב"ה מלפני הגירושין, דכן יוצא לנו מדברי הגמרא הנ"ל דאינו דומה המחזיר את גרושתו שאינו גס באשתו כ"כ להלוקח את אשתו ליקוחין ראשונה שגס בה ביותר.

ומן הפשוט נראה לומר דאין להשוות בית המקדש השלישי שיבנה לעתיד ע"י הקב"ה ויתקיים לעולם לב' מקדשות הבנויות כבר שנבנו בידי אדם ונחרבו, וכדלהלן. דהנה כבר הבאנו למעלה מה שחקרו העולם בכוונת חגי הנביא כשניבא "גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון", האם ניבא על בית שני או על בית שלישי שיבנה במהרה. והביא

הבית הלוי (עה"ת, ריש פרשת תולדות, ד"ה ויצא הראשון) מדברי התוס' יו"ט שהסביר דגם שייך לישנא ד"אחרון" על השנייה הבאה אחר הראשונה ואף שתבא עוד שלישית אחריה. והוכיח כן מן הכתובים מדכתיב "ואת לאה וילדיה אחרונים" ואף שבא יוסף ורחל אחריה, והכל כמו שכתבנו לעיל מהר"מ שטראשון זצ"ל, עיי"ש.

אלא שהוסיף הבית הלוי ליישב בענין אחר ע"פ מה שייסד לנו מדברי חז"ל (פסחים דף ה) לחלק בין היכא דכתיב ראשון ובין היכא דכתיב הראשון בה', דראשון בלא ה' פירושו ראשון ממש ומה שבא אחריו הוא שני לו, אבל היכא דכתיב הראשון בה' פירושו המוקדם.

וכתב הבית הלוי בא"ד וז"ל, ובדברים האלה נוכל לפרש דברי הכתוב כשניבא על הבית השני אמר גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון ומפרש בגמרא משום דעמד עשר שנים יותר מן הראשון וכו' אבל הנראה לומר יותר דודאי עיקר בית המקדש הניתן לישראל הוא הבית השלישי שיבנה בקרוב בימינו אמן. שהוא קיים לעולם ועיקר ההבטחה של ושכנתי בתוכם הוא עליו ועליו התפללו בשירת הים ואמרו תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבטך פעלת ה' מקדש ה' כוננו ידיך דזהו הבית השלישי שאין בנינו בידי בשר ודם כראשונים רק ירד מן השמים בנוי ומשוכלל. והבית הראשון וכן השני וכל מה שהיה לישראל היו רק הכנה להשלישי דעל ידיהם יזכו להשלישי וכו' ונמצא עיקר בהמ"ק הוא השלישי ומקדושתו נצמחו השני מקדשים הקודמים וניתנו להם כדי שיהיו מוכנים על ידיהם לזכות להשלישי ובעצם השלישי הוא ראשון והם נקראים מוקדמים, וע"כ בית המקדש הראשון קראו הכתוב הראשון בה' וזהו שאמר הכתוב על השני גדול יהיה הבית האחרון דהוא נקרא אחרון, מן הראשון דהיינו המוקדם, אבל בית שלעתיד הוא ראשון וכו' וזהו שאמרו בפסחים (דף ה) אני נגלה לכם ראשון ובונה לכם ראשון, דראשון עדיין לא נבנה ורק לעתיד לבא יבנה הקב"ה בעצמו כביכול לבית ראשון וכו', עכ"ל.

הרי כתב הבית הלוי דבית השלישי שיבנה במהרה הוא באמת בית ראשון שעליו הבטיח הקב"ה אותנו "ושכנתי בתוכם". והוא הבית אשר "כוננו ידיך" שירד מן השמים בנוי ומשוכלל ולא יעשה בידי אדם כבראשונים. ובית ראשון ושני לא היו לישראל כי אם כדי להכין אל השלישי, במה שנזכו לבית השלישי על ידיהם. ואשר על כן קראו הכתוב אותם בית הראשון ובית האחרון בה', להראות שאינם עיקרים אלא מוקדמים לבית השלישי שהוא באמת ראשון ועיקר.

ומבואר כדברי הבית הלוי ממש"כ המהר"ל (נצח ישראל סוף פכ"ו) בא"ד וז"ל, ועוד כי לא היה ראוי שיהיה מן השי"ת אשר הוא הטוב האמיתי חרבן הבית הקדוש ויהיה הוא

יתברך סבה להפסד שהוא חרבן הבית הקדוש. כי אין דבר זה מתיחס אל השי"ת אם לא היה דבר זה שיעלה הכל אל הויה יותר עליונה וכו' ולכך יקבל המציאות שלפניו הפסד. ואין לך לשאל סוף סוף היה אפשר בית שלישי שיהיה במהרה בימינו ולא יהיה כלל חרבן. כי דבר זה אינו כלל, כמו שלא היה האור נמצא בתחלת הבריאה רק היה צריך להיות נמצא בריאה שאינו כ"כ במעלה קדם, ואז מעלין בקדש אל המדרגה יותר עליונה וכו' וכן בעצמו אינו ראוי שיהיה המדרגה העליונה הוא הבית האחרון נמצא ראשון רק שמעלין בקדש ולכך היו נמצאו שני הבתים הקודמים כי אף אם חרב הבית אל תאמר שזהו כאלו לא היה כלל הבית בעולם כי דבר זה אינו שסו"ס כבר היה נמצא הבית בעולם וקדושה זאת לא נתבטלה וחרבן של בית ראשון הוא לקבל הויה אחרונה עליונה כמו שיקדם העדר לכל הויה וכו' כי מן השי"ת אשר מאתו מציאת העולם והיותו אין ראוי שיהיה חרבן והפסד שהוא חרבן הבית כי אם שיהיה מתעלה אל הויה יותר עליונה וכו', עכ"ל.

הרי גם המהר"ל כתב שלא היו מקדשים הקדומים כי אם להכנה לבית המקדש השלישי שיתקיים לעולם ויתעלה עליון על כולם, אלא שהוכיח כן ממה דלא שייך חורבן בהתייחס אליו שהשי"ת הוא הטוב האמיתי.

ועל פי דברי הבית הלוי והמהר"ל א"ש מה שיתגדל בית השלישי על כולם, ואף שכבר גירש הקב"ה אותנו בהחריבו את מקדשינו ובהגליתנו מארצינו, דאה"נ שהיה בחינה של גירושין בשעת החורבנות אבל לא היתה זאת גירושין גמורה, לפי שלא היה החורבנות כדי הפסד וכמו בגירושין, אלא הכל היה הכנה לבנין בית השלישי שיהיה במהרה, ובאמת בית השלישי הוא בית ראשון ועיקר הבית, ולא קראו לב' בתים שלפניו ראשון ושני אלא בנוגע למה שבאו מוקדמים במציאות, ובודאי שאינם עולים כלום מעל בית השלישי במעלה, והבית השלישי יהיה מעולה מכולם.

ונראה ליישב עוד בענין אחר, ובהקדם מש"כ המהרש"א (תענית טז ע"א, ד"ה עמו אנכי בצרה) בא"ד וז"ל, ועי"ל בזה למ"ד ארוסה שגירשה מותר להחזירה ומשום דבעולם הזה לא היה לו להקב"ה דיבוק עם ישראל רק כארוסה בעלמא שנאמר וארשתיך לי באמונה ואף שגרשה מותר להחזירה אבל לעתיד וינשאם לעולם שיהיה לו דיבוק עם ישראל כנשואה ולא תהיה גרושה ממנו שלא יהיה מחזיר גרושתו משנשאת, עכ"ל. וכתב הרש"ש (שם, ד"ה בכל צרתם) בסו"ד, בנוגע לעיקר יסודו של המהרש"א, שלא היה לו להקב"ה דיבוק עם ישראל רק כארוסה ולעתיד יהיה לו דיבוק עמהם כנשואה, "כן מבואר להדיא במדרש רבה שמות ספט"ו ע"ש".

ולפי"ז י"ל דמה שעתיד בית השלישי להיות גדולה ומעולה מעל בית הראשון והשני, מפני שעתיד הקב"ה לדיבוק בנו כנשואה שהיא מעולה בהדרגה ממה שדבק בנו כארוסה

בשנים קדמוניות, וכיון שכן א"ש מה שיתרבה החיבה בינינו ובין הקב"ה בבית השלישי. ועוד א"ש מה שנתמעט החיבה בבית שני מבית ראשון ואף שחזר ולקח הקב"ה אותנו בקשרי האירוסין כמו בבית ראשון, דאינו דומה המכניס ראשונה להמחזיר גרושתו שנית, וכמש"נ.

ועוד יש לומר באופן אחר, ואפילו אם נאמר דכבר התקשר הקב"ה עמנו בקשרי הנישואין בבית הראשון והשני, ע"פ מה שנראה לחלק בין גירושין של איש ואשתו שהוא בכריתות בינו לבינה לגמרי בלי שום שייכות כלל, לגירושין שבינינו ובין הקב"ה שלא ניתק הקב"ה את עצמו ממנו לגמרי ולא הוכרת הקשר מכל וכל, וכמו שיתבאר.

דהנה כתב רש"י עה"ת (במדבר פל"ה פל"ד) ע"ד הפסוק "ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה אשר אני שכן בתוכה כי אני ה' שכן בתוך בני ישראל", וז"ל, "אשר אני שכן בתוכה", שלא תשכינו אותי בטומאתה. "כי אני ה' שכן בתוך בני ישראל", אף בזמן שהם טמאים שכינה שרויה ביניהם, עכ"ל. וחזינו ששכינתו של הקב"ה עמנו אף בטומאתינו. ומקורו ממאי דאיתא בגמרא (יומא נו ע"ב) "השוכן אתם בתוך טומאתם אפילו בשעת שהן טמאים שכינה עמהם וכו'".

ואולם קשה דהלא כתיב לפני זה "ולא תחניפו את הארץ אשר אתם בה וגו' ולא תטמא את הארץ וגו'", ודרשינן בגמרא (שבת לג ע"א) "בעון שפיכות דמים בית המקדש חרב ושכינה מסתלקת מישראל שנאמר ולא תחניפו וגו' הא אתם מטמאים אותה אינכם יושבים בה ואיני שוכן בתוכה". הרי להדיא שהשכינה מסתלקת מישראל בשעה שאנו מסולקים מארצינו.

ועוד יותר יש להקשות מדברי רש"י מינייה וביה ממש"כ (ויקרא פי"ח פ"ל) ע"ד הפסוק "ושמרתם את משמרת וגו' ולא תטמאו בהם אני ה' אלקיכם", וז"ל, הא אם תטמאו איני אלקיכם ואתם נפסלים מאחרי ומה הנאה יש לי בכם ואתם מתחייבים כליה לכך נאמר אני ה' אלקיכם, עכ"ל, דמבואר מדבריו כי אם תטמאו בהם הרי מתחייבים בכלייה ואומר לנו הקב"ה "איני אלקיכם".

ויש לומר ובהקדם מש"כ האור החיים הקדוש (בראשית פמ"ו פ"ד), דהנה מקשה האוה"ח הק' על המבואר ממאי דכתיב "אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה וגו'" שירדה השכינה עם יעקב אבינו למצרים, ממה שאמרו חז"ל (שמו"ר יב ה) כי מצרים להיותה מלאה גילולים לא היתה שכינה שם, ולזה היה משה צריך לצאת חוץ לעיר להתפלל, כדכתיב (שמות פ"ט פכ"ט) "כצאתי את העיר".

ובתחילה הציע האור החיים הק' לדמות זאת למאי דכתיב (תהלים צא טו) "עמו אנכי בצרה", דכביכול שהקב"ה סובל עמנו בכל צרותינו, ולומר דגם בכאן לא ירד שכינתו

יתברך למצרים בפועל כלל. אלא שהוסיף והוכיח מכמה מקורות שהיתה השכינה עמהם בפועל במצרים, הא' מדברי חז"ל (במדב"ר ז י) "גלו למצרים שכינה עמהם", השני מדברי התנחומא (ויחי ג) "וישתחו ישראל על ראש המטה לשכינה שהיתה וכו'", והשלישי ממה שאמרו חז"ל (ב"ר צד ט) "כי השכינה השלימה מנין שבעים נפש שירדו למצרים, כי בפרטן אינם אלא ס"ט", הרי כי השכינה ירדה למצרים בפועל.

וכתב האור החיים הק' ליישב הענין כי יש כמה דרגות של אור השכינה ואינם דומים זה לזה כלל. שהרי שנו רבותינו (אבות פ"ג מ"ז) שעשרה שיושבים ועוסקים בתורה השכינה שרויה ביניהם. ואפילו בשנים ואחד אמרו ז"ל כי מצויה השכינה. אבל זה ודאי שאין הקב"ה שורה שכינתו אפילו בתוך אלף שיושבים ועוסקים בתורה כמו שהשרה שכינתו במשכן. ועל כולם עולה השראת השכינה שהשרה הקב"ה במעמד הר סיני בשעת קבלת התורה. הרי דרגות דרגות יש בהשראת השכינה.

ועל פי יסוד זה כתב ליישב קושיתו, כי אה"נ שירדה השכינה למצרים עם יעקב אבינו אבל לא ירדה השכינה שהיא בחינת אור הגבוה ביותר. ומש"ה הוצרך משה רבינו לומר "כצאתי את העיר וגו'", דבכדי להתפלל ולהתנבא כראוי לו היה צריך לצאת מן העיר. אבל בחינת השראת השכינה המצוי אצל לומדי התורה וכיוצא, ירד עם יעקב אבינו למצרים והיה שם עד יום צאת ישראל ממצרים וכמו שאמר הקב"ה ליעקב אבינו "אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלה גם עלה".

ולהתבאר מדברי האור החיים הק' נחזור וניישב דברי חז"ל ודברי רש"י הנ"ל אהדדי, דאה"נ שהקב"ה "שכן בתוך בני ישראל", ואף בזמן שהם טמאים השכינה שרויה ביניהם, אבל אין זה באותה בחינה ששורה שכינתו ביניהם בזמן המקדש כשעושים רצונו של מקום. וגם מש"כ רש"י "הא אם תטמאו איני אלקיכם ואתם נפסלים מאחרי", היינו באותה בחינה הגבוה ביותר של השראת השכינה, אבל ודאי ששורה הקב"ה את שכינתו ביניהם גם בטומאתם.

ולפי"ז יבואר החילוק בין גירושין של איש ואשתו לגירושין של הקב"ה מעמו ישראל, דסתם גירושין בין איש ואשה היינו בכריתות וניתוק גמור, משא"כ בגירושין של הקב"ה ועמו ישראל שמעולם לא סר השכינה מישראל לגמרי ולא ניתק הקשר בין הקב"ה לעמו מכל וכל, אלא שאינו שורה עליהם שכינתו כימי קדם.

ובאמת עוד מבואר כן ממש"כ רש"י ריש פרשת פקודי (שמות פל"ח פכ"א, ד"ה המשכן משכן) ע"ד הפסוק "אלה פקודי המשכן משכן העדת וגו'", וז"ל, שני פעמים רמז למקדש שנתמשכן בשני חורבנין על עונותיהן של ישראל, עכ"ל, וממש"כ רש"י (במדבר פכ"ד פ"ה) ע"ד הפסוק "מה טבו אהליך יעקב משכנתך ישראל", וז"ל, אף כשהן חרבין לפי שהן

משכון עליהן וחורבנן כפרה על הנפשות שנאמר כלה ה' את חמתו ובמה כלה ויצת אש בציון, עכ"ל. הרי להדיא שלא נוטל ממנו בית חיינו כי אם בתור משכון, וכל מגמתה של המשכון מורה על קיום החוב בין המלוה והלוה. ועל כרחק שלא הוכרת הקשר בינינו ובין הקב"ה ולא הוסר ממנו שכינתו יתברך לגמרי ועדיין שרוייה בינינו גם בטומאתינו.

וכן מבואר מתוך דברי החתם סופר (גיטין נז ע"ב, ד"ה אשה ושבעה בניה) בבואו לבאר עומק כוונתו של הקטן משבעה בניה של אותה אשה הנזכרת בגמרא דשם, באמרו לקיסר שלא ישמע לו לפלח לעבודת כוכבים ד"כתוב בתורה את ה' האמרת וגו' וה' האמירך היום כבר נשבענו להקדוש ברוך הוא שאין אנו מעבירין אותו באל אחר ואף הוא נשבע לנו שאין מעביר אותנו באומה אחרת", וז"ל החת"ס, שזה טעות עצומה שלא מכרנו ולא עזבנו ואנחנו לא נעזבהו ית', כי ה' האמירנו ונשבע לנו ואנחנו נשבענו לו, עכ"ל.

והיינו, דכיוון אותו קטן באמירת פסוק זו לאפוקי מה שיכול הקיסר לטעות ולומר שכבר גירש הקב"ה את עמו ישראל כאיש המגרש את אשתו וכאדון המוכר את עבדו בכריתות גמורה, ואמר לו השביעי כי חס מלהזכיר שהקב"ה מכרנו ועזבנו, כי ה' האמירנו והוא נשבע לנו ואנחנו נשבענו לו. ומשמע כדבירנו דשאני גירושין שבינינו ובין הקב"ה לגירושין שבין איש ואשה.

ועל פי דברינו יבואר מה שעתיד בית השלישי להיבנות ביותר גדולה מבית ראשון ובית שני, שהרי מעולם לא הוכרת הקשר בינינו ובין הקב"ה שיגרום מיעוט חיבתו אלינו מחיבה הראשונה, אלא עדיין חיבתו הראשונה עומדת כקדמותה. ולכן כשנחזור לציון ברנה, שיהיה במהרה, לא ידמה כלל להמחזיר גרושתו שאינו גם באשתו כימי קדם, דבודאי שנחזור לחיבה ראשונה.

אמנם, אף שיבואר מתוך דברינו מה שיתוסף חיבה בבנין השלישי לעתיד מעל הראשון והשני, עוד לא נתבאר לפי"ז מה שנתמעטה החיבה בבית שני מבית ראשון, והלא גמרא מפורשת היא (יומא נד ע"א) הנ"ל דבבית הראשון היו מראין לישראל בשעת עלייתם לרגל את הכרובים מעורים זה בזה, אבל בבית שני יצתה נשמתו של כהן אחד כשהתחיל להודיע את חבירו מקום גניזת הארון.

ולכאן צ"ב מאי שנא בית שני שלא היו יכולים לראות את הארון מבית ראשון שהיו יכולים לראות את הארון, דבשלמא אם גירשה הקב"ה אותנו בחורבן בית ראשון א"ש מה שנתמעטה החיבה בחזרתו אלינו בבית שני, אבל אילו נימא שמעולם לא הוכרת הקשר בינינו ובין הקב"ה, מפני מה נתמעטה החיבה בבית שני מבית ראשון ולא חזרה לקדמותה ממש.

וי"ל ובהקדם מש"כ הגר"ר יעקב קמנצקי זצ"ל בספרו אמת ליעקב (פרשת בא, פי"ב פ"ב) ע"ד הפסוק "החודש הזה לכם ראש חדשים וגו'", דכתב בא"ד וז"ל, נראה שעולי בבל, שבנו את הבית השני, ידעו כי לא זה הבנין אשר יעמוד לעולמים, ואין חזרתם לארץ ישראל בתקופה זו הגאולה שלימה, דעתם היתה כי בנין הבית בתקופה הזאת לא נועד **אלא להכין את העם לתקופת הגלות הארוכה**. על פי שורת הדין היו צריכים לישאר בבבל עוד זמן רב, אלא שראתה ההשגחה שכבר לאחר שבעים שנה של גלות בבל כבר נטמעה ונתערב רוב העם עם הגויים, וברור כשמש היה כי אם יתעכבו בני ישראל בגלות מאות ואלפי שנים שאז בודאי לא יצליח העם להשאר בזהותו המיוחדת ושוב לא יהיה את מי לגאול, ולכן חמל ה' על עמו והוציאם מבבל והחזירם, באופן זמני, לארץ ישראל וכו' בכדי שישובו ויתחזקו ביסודות האמונה ויהיו מחוסנים לקראת תקופת הגלות המרה וכו', עכ"ל.

הרי כתב הגר"י קמנצקי זצ"ל כי באמת לא היו ראויין ישראל משורת הדין לחזור מגלותם לבנות בית השני, וכל בנייתה היתה רק כדי להכין את ישראל לגלות ארוך ומר שלא נאבדו בין העמים. ושוב מצאתי שבאמת כבר כתוב כן בספר יערות דבש (ח"א דרוש ד) וז"ל, כבר מבואר בכל מקראות התנ"ך כי הגאולה בבית שני רק פקידה, ואריכות הגלות המרה הזאת כבר נחתם עלינו בגלות בית ראשון לסיבת המרי והפשעים מבית ראשון וכו', עכ"ל.

ונראה להסמיק דבריהם ע"פ מש"כ המהרש"א (נז ע"ב, ד"ה מ"ד על נהרות בבל) וז"ל, דכל מזמור שלא נזכר שם אומרו ומחברו מסתמא דוד אמרו ומצינו כמה מזמורים שאמרו המשוררים ע"ש העתיד על הגלות והחורבן כמו מזמור לאסף אלקים באו גוים בנחלתך גו' אבל בדוד לא מצינו בו אלא זה שאמרו ברוח הקודש בלשון בני הגלות על נהרות בבל שם ישבנו גו' דהיינו חורבן בית ראשון וזכור ה' לבני אדום גו' על חורבן בית שני וכבר כתבנו דעלייתם בבית שני לא היה גאולה שלמה שעדיין היו משועבדים בו לפרס וליון ולרומיים אבל חורבן בית ראשון ושני חורבן אחד היה ובכל היה המתחיל ואדום הוא הגומר וז"ש באדום ערו עד היסוד גו' דהיינו שלא נגמר חורבן הראשון עד בוא חורבן שני, עכ"ל. הרי שכתב המהרש"א דאמר דוד המלך ע"ה מזמור אחד על חורבן הבית הראשון והשני שהרי באמת הכל חורבן אחד היה אלא שהתחילו בה הבבליים וגמרו בה הרומיים.

ומדבריו מבואר כיסוד היערות דבש והגר"י קמנצקי, דמדכתב המהרש"א דחורבן הראשון והשני חורבן אחד היה, על כרחך היינו טעמא משום דלא היה גאולה השנייה גאולה אמיתי ושלמה.

ולפי"ז מובן כמין חומר מה שלא חזרה בתקופת בית שני לאותה חיבה של בית ראשון, שכל תקופת בית שני היתה עדיין שעת הגירושין, וזה ודאי כי בשעת הגירושין אין גסין זה בזה. אבל לעתיד יחזור הקב"ה ויקח אותנו אצלו כימי קדם וכמש"נ.

ונמצא על פי דברינו כוונה אחרת במאי דאיתא בגמרא "נתגרשה קא אמרת נתגרשה חזרו לחיבתה הראשונה", דמתחילה סברנו דהכניס הקב"ה אותנו בקשרי אירוסין או נישואין גם בבית שני כמו בבית ראשון. והיוצא מזה בכוונת הגמרא דאין דומה חיבה של הליקוחין שנייה כשהוא מחזיר את גרושתו לחיבה שבליקוחין ראשונה. אבל לדברינו עתה שגם תקופת בית שני היה שעת גירושין, יש ללמוד דברי הגמרא כפשטן דאינו דומה תקופת הגירושין המורה על הריחוק לתקופת ההתקשרות המורה על הקירוב והחיבה. וכיון שכן, בשעת בית שני שכבר נתגרשה חזרו לחיבתה הראשונה שבשעת המדבר שעדיין לא היו גסין זה בזה.

ואסיים בחתימה מעין הפתיחה, ונציין מש"כ הג"ר צדוק הנ"ל בהמשך דבריו לבאר גם מה שכל עניני החורבן נמצאים בפרק הניזקין שבמסכת גיטין דייקא, וז"ל, ולפי שעל האמת אמר הכתוב איה ספר כריתות אמכם וגו', על כן הפרק הפרטי שנקבע בו ספורים אלו אינו בפרק המדבר בגיטין וגרושין רק בפרק הנזקין, כי החורבן אינו אלא נזקין, וכמו שאמרו על פסוק כי תצא אש, דהקב"ה המבעיר הבערה בציון, ועתיד לשלם הזקן כמשפט התורה וכו', עכ"ל.

הרי כי לא נכרת הקשר בינינו ובין הקב"ה בחורבן בית מקדשינו, וממילא לא הוקבעו סיפורי החורבן בפרק המדבר בגיטין וגירושין וכריתות גמורה, אלא הוקבעו בפרק הניזקין כי עתיד הקב"ה לשלם כדין המבעיר את הבערה. וכן כע"ז איתא בגמרא (ב"ק ס ע"ב), "כי תצא אש ומצאה קוצים תצא מעצמה שלם ישלם המבעיר את הבערה אמר הקב"ה עלי לשלם את הבערה שהבערתי אני הציתי אש בציון שנאמר ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה ואני עתיד לבנותה באש וכו'".

ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים, שיקויים בנו מאי דכתיב (הושע פ"ו פ"ב) "יחיינו מיומים ביום השלישי יקמנו ונחיה לפניו", וכמו שפירש רש"י, וז"ל, "יחיינו מיומים", יחזקנו משתי פורענות שעברו עלינו משתי מקדשות שחרבו. "ביום השלישי", בבנין בית השלישי יקימנו, עכ"ל, שיהיה במהרה בימינו, אמן כן יהי רצון.

בעקבי הגלות

דף נה ע"ב

א. אמר רבי יוחנן מאי דכתיב אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה אקמצא בר קמצא חרוב ירושלים אתרנגולא ותרנגולתא חרוב טור מלכא אשקא דריספק חרוב ביתר.

כו"א ונראה שסמך אסיפא דהאי קרא דכתיב ומקשה לבו יפול ברעה כמ"ש בפרעה אחר שראה בו כמה מכות הקשה לבו כך אלו שבט"מ הקשו לבם ולא דאגו על תקלה אחר שראו תקלת ירושלים וכן חורבן ביתר וכו', עכ"ל.

ומבואר במהרש"א שאין הלימוד מרישא דקרא ד"אשרי אדם מפחד תמיד", אלא מסיפא דקרא ד"ומקשה לבו

שי' רש"י דלמידין מסיפא דקרא **(א) כתב** רש"י (ד"ה מפחד) וז"ל, דואג לראות הנולד שלא תארע תקלה בכך אם אעשה זאת, עכ"ל, וביאר המהרש"א (ד"ה אמר ר' יוחנן) את שיטת רש"י וז"ל, ר"ל ממה שאירע תקלה בראשונים דהיינו בירושלים הוה להם לדאוג על הנולד להם כדאמר לקמן (נו ע"א) ומאחר דהוו צדיקי כולי האי למה נענשו משום דלא איאבול על ירושלים

א. ובביאור מה שהוכיח המהרש"א מהגמרא דלקמן שהרי פשיטות לישניה דגמרא דשם משמע שנענשו על שלא נתאבלו על ירושלים, ולא מחמת שלא למדו ממה שאירע בירושלים, יש לציין מש"כ המהרש"א לקמן (נו ע"א, ד"ה משום דלא איאבול) לבאר הגמרא, וז"ל, לפי שהיו אנשי ירושלים ידם על שאר עיירות בכמה דברים בחכמה ובעלייתן לרגל כדאיתא באיכה רבתי על כן היו שונאין אותן ולא נצטערו על מפלת ירושלים וז"ש שמחו את ירושלים כשהיא בקיומה וגילו בה כל אוהביה גוי' לא כאותן ששונאין אותם וק"ל, עכ"ל. הרי שלהסביר מכשולם של אנשי טור מלכא וביתר כשל דאגו בראותם חורבנה של ירושלים ביאר המהרש"א ביסוד הדברים על שהיו שונאין את אנשי ירושלים, ולכן לא נצטערו כלל במפלתם. ומדלא נצטערו במפלתם של ירושלים כלל ממילא לא דאגו על עצמן ולא לקחו מוסר מה יהיה סופם אם לא ישובו גם הם. ועי' לקמן (אות קא, ב - אות קכו, ב - אות קלח, א) שנרחיב בזה בעזה"י.

על רוב טובתם ושלוותם. ואין חטא במדת הדאגה והפחד אלא במי שמפחד בחנם.

ובן כתב גם העץ יוסף בפירושו להעין יעקב (ד"ה מאי דכתיב) וז"ל, והרי יש קרא בהפך פחדו בציון חטאים [ישעיהו לג] דמאן דמפחד חוטא הוא. ומתרץ דעל חנם אין לפחד. וכשמפחד בחנם מסתמא חטאה הוא. וקרא זה דאשרי אדם מפחד תמיד מיירי אם יש סבה לפחד דהיינו הכא שהיו תחת ממשלת הרומיים. וגם היתה הרעה מזומנת ע"י הנביאים. והיה להם ליפחד ולא להתקוטט עם בר קמצא ועם בת קיסר. אבל הם לא פחדו והקשו לבם ובטחו על רוב טובתם ושלותם לבייש את בר קמצא שהיה מוסר. ולעמוד על בת קיסר. לכן נפלו ברעה, עכ"ל.

ביאור במאי דהביא הגמרא מרישא דקרא לדעת המהרש"א בשי' רש"י דלמדין מסיפא דקרא

ג) והנה יל"ע לשיטת רש"י למה הביאה הגמרא את רישא דקרא ד"אשרי אדם מפחד תמיד" ולא נסתפקה רק בסיפיה דקרא "ומקשה לכו יפול ברעה".

ונראה לבאר ובהקדם מש"כ המסילת ישרים (פ"ג) וז"ל, הנה הרוצה לפקח על עצמו שתים הנה ההשקפות הצריכות לו האחת שיתבונן מהו הטוב האמיתי שיבחר בו האדם והרע האמיתי שינוס ממנו, והשנית על המעשים אשר הוא עושה לראות אם הם מכלל הטוב או מכלל הרע וכו', עכ"ל. וצריך לדעת למה

יפול ברעה". ומה שהביאה הגמרא את תחילת הפסוק היינו רק בשביל סוף הפסוק, וביאר המהרש"א בדברי רש"י דהוה להו לאנשי טור מלכא וביתר ללמוד וליקח מוסר ממה שאירע בירושלים ולדאוג על עצמן שלא יארע להם כמו כן.

שי' התוס' דלמדין מרישא דקרא

ב) התוס' הביאו את הגמרא בברכות (ס ע"א) וז"ל, "חזינא לההוא גברא דהוה מפחד א"ל חטאה את וכו'", ומסיק הגמרא דשם "ההוא בדברי תורה כתיב". והוסיפו התוס' בביאורו של הגמרא דשם "שדואג שלא ישכח תלמודו וחוזר על משנתו תמיד וכו'". ועל דרך זה כתבו התוס' לפרש הגמרא דכאן, וז"ל, והכא נמי מייתי ליה אהני עובדי שבטחו על רוב טובתם ושלוותם לבייש את בר קמצא ולעמוד על בת קיסר והיה להם לפחד ולדאג מן הפורענות ולא דמי לאדם המתפחד בחנם, עכ"ל.

וממה שהביאו התוס' את הגמרא בברכות ודימו להכא מוכח להדיא דס"ל דהלימוד בסוגין הוא ג"כ מרישא דקרא ד"אשרי אדם מפחד תמיד", ולא מסיפא דקרא ד"ומקשה לכו יפול ברעה". והלימוד מקרא ד"אשרי אדם" הוא, דכשם שיש לאדם לדאוג על תורתו שלא תשכח, כך היה להם לדאוג מן הפורענות העלול לבא עליהם אם יביישו את בר קמצא ואם יעמדו על בת קיסר, ולא היה להם לבטוח

נפק"מ בין רש"י לתוס'

(ד) ולכאורה נפקא מינא בין שיטת רש"י לשיטת התוס' בביאור הגמרא, דלרש"י כוונת הגמרא להדגיש מה שיש לראות את הנולד ולדאוג על הפורענות שלא תבא עליו כמו שכבר באה על אחרים. והיינו שכוונת הגמרא למצוא עלילה באנשי טור מלכא ואנשי ביתר על שלא ראו ולקחו מוסר ממפלת ירושלים. אבל אין אנשי ירושלים נכללים בזה, שחורבנם היה הראשון ולא היה להם ממי ללמוד. ומאי דהביאה הגמרא את המעשה של אנשי ירושלים, היינו רק להודיע מאיזה מאורע היו לאנשי טור מלכא וביתר ללמוד וליקח מוסר לשפר מעשיהם.

משא"כ לשיטת התוס' י"ל דגם אנשי ירושלים נכללים בזה, דאנשי ירושלים בטחו ברוב טובתם ושוויתם לבייש את בר קמצא, והיו להם לדאוג על הפורענות העלולה לבא עליהם מחמת זה, וכן אנשי טור מלכא ואנשי ביתר גם כן היה להם לדאוג על הפורענות העלולה לבא עליהם אם יעמדו על גודר רומיים ועל בת קיסר.

יש לדחות את הנפק"מ

(ה) אכן, לולי דברי המהרש"א היה נראה לומר דאנשי ירושלים גם נכללו באותו הסרחון של אנשי טור מלכא וביתר גם לשיטת רש"י, דהנה כבר ידעו החכמים שבאותה דור מ' שנה קודם שנחרב הבית

חילקם הרמח"ל לשנים ולא אמר שאחת היא ההשקפה, והוא שיבחר האדם בטוב וישמר על מעשיו שיהיו מכלל הטוב לבד.

ואשר נראה בזה, והחוש יעיד עליו, שאין אדם רואה נגעי עצמו (עי' מדרש רבה, ס"פ תזריע), ונכלל בזה מה שיחשוב עצמו כצדיק וישר שאין יוצא מתחת ידו שום דבר רע. ובכל מעשה שיעשה נגיעות עצמו יסתמו אותו מלראות המעשה במשקל הצדק. ואי לאו שיחשוב מקודם ויבואר אצלו מהו הטוב האמיתי שינוס אחריו ומהו הרע שיסור ממנו ודאי שלא יכול לישמר את עצמו מכל רע.

אשר על כן חילקם הרמח"ל לשני השקפות, הראשון שיתבונן מקודם המעשה מהו הטוב האמיתי, ואחרי שידוע אצלו בכללות הענין, בלי נגיעות עצמו המסירו מדרך הטוב, אז יכול לראות ולהבחין על מעשיו האם הם מכלל הטוב או לא.

ולהנתבאר א"ש המשך הפסוק ד"אשרי אדם מפחד תמיד ומקשה לבו יפול ברעה", ומאי דהביא הגמרא גם מרישא, ד"אשרי אדם מפחד תמיד", היינו שיפחד מקודם המעשה שלא יארע דבר תקלה ורע על ידו. ואם לא יפחד וידאוג מקודם המעשה ללמוד ולדעת מהו הטוב האמיתי, הרי הוא בגדר "ומקשה לבו יפול ברעה", שבהכרח יחטא ולא ידע, מפני שיחשוב כל מעשיו על צד הטוב.

שיחורב הבית, וכדאיתא בגמרא (יומא לט ע"ב) "ת"ר ארבעים שנה קודם חורבן הבית לא היה גורל עולה בימין וכו' והיו דלתות ההיכל נפתחות מאליהן עד שגער בהן רבן יוחנן בן זכאי אמר לו היכל היכל מפני מה אתה מבעית עצמך יודע אני כך שסופך עתיד ליחורב וכבר נתנבא עליך זכריה וכו'".

וביון שראו הא דאפקיה ההוא גברא לבר קמצא מסעודתיה אילו היו דואגין על העתידות הוו להו למחות, דכן איתא בגמרא בהמשך מעשה דקמצא ובר קמצא "אמר הואיל והוו יתבי רבנן ולא מחו ביה ש"מ קא ניחא להו איזיל איכול בהו קורצא בי מלכא וכו'", וכתב המהרש"א (ד"ה ואמר הואיל) לבאר מאי דלא מיחו החכמים, וז"ל, איכא למימר מה שלא מיחו מפני שלא היה בידם למחות ואפשר שעשו כן כי החנופה היא שגברה באותו הדור וכו', עכ"ל.

חרי שיש לכלול אנשי ירושלים באותה סרחון שסרחו אנשי טור מלכא וביתר, וגם עליהם נאמר קרא ד"אשרי אדם מפחד תמיד וגו'", ואף שחורבנם היה ראשון לכל החורבנות ולא היה להם ממי ללמוד כמו אנשי טור מלכא וביתר, עדיין היה להם לדאוג מן הפורענות העתידה לבא עליהם מחמת כל המאורעות שהתחילו ליעשות מ' שנה קודם החורבן וממה שידוע להם מנבואתו של זכריה, כדאיתא בגמרא יומא הנ"ל.

ואילו דאגו החכמים שבירושלים על החורבן העתידה בודאי היו מוחין באפקיה בעל הסעודה לבר קמצא מסעודתיה ולא היו חונפין אותו ושותקין. ומדלא מיחו, גם עליהם נאמרה "ומקשה לבו יפול ברעה", שהיו להם ללמוד מאותם המאורעות ומנבואתו של זכריה במה שעתיד ירושלים להיחורב אילולי שישפרו מעשיהם, כמו שהיו לאנשי טור מלכא וביתר לשפר מעשיהם ממאורעות ירושלים.

עוד הבנה בייחוסם של החכמים לחורבנה של ירושלים

ו) ונראה לומר עוד, דבנוסף לטענה שהיה על חכמים שהיה עליהם למחות בשעת הסעודה על זה שבישו את בר קמצא, עוד היה עליהם לדאוג ולהשכין שלום ביניהם מעיקרא שכלל לא יהיה ביניהם מריבה, וכן נראה להוכיח מדברי הבן יהוידע (ד"ה אקמצא ובר קמצא) שהביא את קושית העיון יעקב אמאי אמרה הגמרא "אקמצא ובר קמצא", הרי קמצא לא עביד מידי, ותי' הבן יהוידע וז"ל, ונ"ל דכל מי שיש בידו למחות ולא מיחה נקרא הדבר על שמו, והכא קים ליה לתלמודא, בעת שבא בר קמצא היה קמצא אהובו של בעה"ב יושב, והיה בידו למנעו מן הדבר הזה שלא יוציאנו לבר קמצא מביתו וכו' ולפ"ד מהרש"א ז"ל שהיו אב ובנו, א"כ קמצא רדאי היה יודיע שיש שנאה ומריבה בין

מסעודתיה, הרי שאפילו אם לא היה קמצא אביו של בר קמצא יש לומר שידע במריבת אוהבו ובר קמצא והו"ל להשתדל לעשות שלום ביניהם.

בעה"ב ובין בנו בר קמצא, והיה חייב לעשות שלום ביניהם מעיקרא, וכיון דלא עשה שלום ביניהם נסתבב דבר זה וכו', עכ"ל.

ואם נקטינן דלא כהמהרש"א וכמו שדייק הבן יהוידע (שהבאנו בהערה), כמו שיש לתלות סרחון בראש קמצא כמו כן יש לתלות סרחון זה על החכמים שבאותו דור, על שלא עשו שלום ביניהם מקודם המעשה, דכשם שידע קמצא במריבתו של בעל הסעודה ובר קמצא ואף שלא היה קרובו של בר קמצא, כך אפשר לומר שגם החכמים ידעו בענין מריבתם ושנאתם. וכמו שיש תביעה על קמצא שלא השתדל לעשות שלום ביניהם, כך יש תביעה על החכמים שבאותו דור שלא השתדלו לעשות שלום ביניהם.

ומבואר בבן יהוידע שתלה הגמרא את החורבן בראש קמצא על שלא מנע את אוהבו מלהוציא את בר קמצא מסעודתו, ובפרט לדעת המהרש"א דבר קמצא היה בריה דקמצא² בודאי היה קמצא יודע בשנאה ומריבה שבין בנו לאוהבו, והו"ל לקמצא להשתדל לעשות שלום בין אוהבו לבנו, ומדלא עשה שלום ביניהם נסתבב כל הענין, והרי גם הוא נפקד עלה.

וממשי"ב הבן יהוידע "והיה בידו למנעו מן הדבר הזה שלא יוציאנו לבר קמצא מביתו", ולא כתב "היה ליה למחות בידו" כעין מש"כ בתחילת דבריו "דכל מי שיש בידו למחות ולא מיחה נקרא הדבר על שמו", משמע דסבירא ליה דמה שהיה יכול קמצא למנעו את חבירו מלהוציא בר קמצא מסעודתיה לא היה זה ע"י מחאה אלא ע"י שיעשה שלום ביניהם, דלשון "למנעו" היינו להסיר ולמנעו מסיבת השנאה והמריבה וממילא לא יוציאוהו

עוד יש לתלות מעשה דר' זכריה בן אבקולוס בחסרון ד"אשרי אדם מפחד תמיד"

ז) הנה גם מעשה של ר' זכריה בן אבקולוס, שמביאה הגמרא לקמן (נו ע"א), אפשר לתלותה במה שלא היה זהיר לקיים "אשרי אדם מפחד תמיד", ונרחיב בה במקומה לקמן בעזה"י (אות כב), ועיי"ש.

ב. והנה דייק הבן יהוידע (שם) דלא כהמהרש"א, וז"ל, והנה בודאי הא דלא פירש רש"י ז"ל כפירוש מהרש"א, שהיו אב ובנו, היינו משום דאי הוה הכי הו"ל אקמצא ובריה חרוב ירושלים.

קונטרס
מאמר מרדכי

משיחותיו של מו"ז
הגאון רבי מרדכי גיפטר זצוק"ל
ראש ישיבת טעלז

מאמר מרדכי

תוכן המאמרים

הקדמה

דברי התעוררות לרגל סיום הש"ס שנת תשל"ה	תריג
כחה של מצוה	תרכג
מעלת ארץ ישראל	תרכז
הישיבה ובן הישיבה	תרכט
תיקון המידות	תרלד
זכרון הקדושים ז"ל הי"ד	תרלט
גיבורי כח	תרמב
תורה ואמונה	תרמז
חבלי משיח	תרנב
דברי התעוררות לרגל מלחמת המפרץ שנת תשנ"א	תרנו
צורך דברים על מאורעות התקופה	תרנט
ראה אדם יסורין באין עליו	תרסב

הקדמה

יתברך הבורא וישתבח היוצר על כל הטוב אשר גמלנו, שנתן לנו את תורתו וחיי עולם נטע בתוכנו, העמידנו בקרן אורה, וזיכנו לקיים את מצוותיו ועדותיו. אמרו חז"ל (יומא לח:): 'אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, ראה הקב"ה שצדיקים מועטין, עמד ושתלן בכל דור ודור, שנאמר (שמואל א' ב ח) 'כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל', ומפרש המהרש"א (חידושי אגדות שם) שמשמעות הפסוק היא, כי לה' ידוע שמצוקי ארץ הם מועטים, ולכן כדי להשית עליהם תבל הוצרך לפזרם בכל דור ודור, כדי ללמדנו ולהדריכנו בלימוד התורה ובעבודת ה'.

זכה הדור האחרון שבו שתל הקב"ה את מו"ז, מרן הגאון הגדול רבי מרדכי גיפטר זצוקללה"ה, שהנהיג את עולם התורה בכלל ואת תלמידיו ובני התורה באמריקה בפרט. מלבד מה שהיה מו"ז מנהיג הדור ומדברנא דאומתיה, היה גם מגדולי מרביצי התורה ומעתיקי השמועה, ורבבות תלמידיו ותלמידי תלמידיו ממשיכים עד היום להגות בתורתו הבהירה והזכה, אותה הנחיל לכלל ישראל הן בכתב והן בעל פה, ושמועותיו מתבדרות כל יום בבי מדרשא.

זיכני הקב"ה ברוב חסדיו להעלות כעת על מזבח הדפוס, כמה מדרשותיו בענייני החורבן ומידי דצערא שנאמרו בהזדמנויות שונות שעדיין לא נכתבו, ביניהן את נאומו המפורסם אותו נשא בסיום הש"ס במעמד רבבות אלפי ישראל. וכן כמה מדברי תורתו שנכתבו בעצם כתב יד קודשו, חלקם הודפסו כבר בספר 'פרקי אמונה', וחלקם עדיין לא ראו את אור הדפוס.

חובה נעימה לי להודות מקרב לב להג"ר אליעזר דן רלב"ג שליט"א, רב ד'ליקוואוד קורטיארד' וראש 'מכון סופרים', אשר עומד לי לאחיעזר ולאחיסמך בעצה ובתושיה בכלל, ובפרט שעמל וטרח בהדפסת כתביו של ממו"ז משך השנים. ברכתי מעומק הלב שישלם לו ה' יתברך כפועלו הטוב, ויזכה להמשיך להרביץ תורה, להעמיד הדת על תילה, ולרוות רוב נחת מכל יוצאי חלציו עד ביאת גואל צדק.

התודה נתונה לזקני החשוב הרב בנימין ביניש גיפטר שליט"א, ולדודי הג"ר שמואל זלמן גיפטר שליט"א, על שמסרו לי את כתבי היד של מו"ז זצ"ל, ונתנו לי את הרשות להדפיסם. זכות מו"ז תעמוד לכולנו, ובפרט לזקנתי, רעייתו מרת שושנה חיה תליט"א, שתזכה לאריכות ימים ושנים, ותראה רוב נחת דקדושה מצאצאיה וצאצאי צאצאיה עד עולם. ונזכה כולנו לשיבת ציון ברחמים, במהרה בימינו אמן.

בין המחבר

יעקב ביער

תמוז, תשפ"ב, ליקוואוד יצ"ו

מאמר מרדכי

דברי התעוררות לרגל סיום הש"ס שנת תשל"ה*

ברשות מרנן ורבנן.

כפי שכבר הזכירו, שתי מטרות עומדות לנגד עינינו בכינוס מיוחד זה לכבוד התורה ולכבוד שמים - זכרון קדושי המלחמה, וחיזוק לימוד התורה ביחיד וברבים. אנו תקווה שהסיום שעומד להיערך בימים הקרובים יהיה זכרון לכל אותם קדושים.

אני מוכרח לומר שמדי שנה בשנה, בתקופת חודש תמוז מתעוררים אצלנו, ואצלי באופן אישי, זכרונות נוראים. בחודש זה חרבה עיירת טלז עם כל קדושיה. כ' תמוז הוא היום שבו - בעיירה קטנה של גוים, טלז - נחרבה הישיבה והעיר, ונהרגו רבותי הגדולים ראשי הישיבה, ומורי ורבי הגדול הטעלזער רב, ה' ינקום דמם.

לכן כשנדבר כאן על זכרון הקדושים, שזה דבר קשה עבורי,

אני מקווה שכל אלו שנתאספו כאן שכחו את חוסר הסבלנות האמריקאית, ויהיה להם סבלנות להקשיב לאנחותי. האנחה אינה על טלז, האנחה היא על פרשבורג, על וורשא, על לעמברג, על קראקא, על ברלין ועל פרנקפורט, ועל כל מקום שבו היו יהודים. על זה אנחנו נאנחים.

לכל אדם יש מבט אישי, דרכו הוא מתבונן על כל מה שסביבו. אצלי המבט הוא דרך קדושי טלז.

אותו אסון נורא שאירע אז, הינו פרט מתוך הגלות העצומה מאז חורבן בית שני. אנו מוצאים בחז"ל שהרחיבו למנות את הסיבות שגרמו לאותו חורבן, כפי שראו אצלם אז בזמן החורבן - סיבות של חורבן המידות, שנאת חינם ושל חטאים שונים. אמנם חז"ל לימדו אותנו שעלינו להתבונן בצורה אחרת על כל אותם מאורעות היסטוריים בכלל ישראל. צריכים להתבונן עליהם מתוך ראייה עמוקה ורחבה. וגם

* זכרונות מטלז שבליטא קודם מלחה"ע השניה

אחרי שנמצא את כל הסיבות שהביאו לחורבן של דורנו, עדיין מוכרחים להתעמק עוד יותר ולהביט רחוק יותר כדי למצוא סיבות קדומות. זו הצורה שלימדו אותנו חז"ל כיצד לחשוב ואיך להתבונן על מאורעות, לרצות להבין מה פירושו של מאורע.

ומתוך אותו מאורע של חורבן בית שני, ששורשיו במה שנשא שלמה את בת פרעה וירד גבריאֵל באותה שעה ונעץ קנה בים (עי' שבת נ"ו ע"ב), הגיע עלינו אותו מאורע נורא שלשמו התכנסנו כאן היום.

אותו חורבן, אותו מאורע נורא, נשאר עד היום נחלת חלקם של אותם שקוראים לעצמם היסטוריונים. ואבוי לנו, שאנו מפקירים בידיהם דברים כאלה שיתפרשו על ידם.

התורה אומרת (דברים ל"ב, ז') זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור. מפרש הגר"א ע"פ הזוה"ק, אם רוצים להבין את המאורעות ודרכי כלל ישראל ודרכי העולם - שנות דור ודור, צריכים להתבונן במבט של "זכור ימות עולם", צריכים להתעמק ולהתבונן בששת ימי בראשית, שאז ברא הבורא עולם את הכל, ושם הוא הטמין את כל התכנית של קורות העולם, מדור לדור. ואם קורה איזה מאורע ש'תופס את הראש' של כלל ישראל, צריכים להבין שזה מן השמים, זוהי תכנית שתוכננה מששת ימי בראשית, שם טמונים יסודות של אמונה, מעיינות של תקווה, לבנין העתיד הגדול של כלל ישראל! ודוקא אותו יהודי בן תורה שמבין את ה"זכור ימות עולם", הוא זה שצריך להבין ש"בינו שנות דור ודור".

חז"ל באיכה רבה (פרשה א', כ"ד) מספרים דבר נורא, המקונן אומר בכו תבכה בלילה (איכה א', ב'). שואלים חז"ל "למה בלילה", למה הבכיה דוק בלילה? ועונים "לפי שאין קול הולך אלא בלילה". אז העולם שקט, והקול נשמע. "אמר רבי אייבו, לילה מושך עמה קינה. מעשה באשה אחת שהיתה בשכונתו של רבן גמליאל והיה לה בן תשחורת ומת, והיתה בוכה עליו בלילה והיה רבן גמליאל שומע את קולה והיה נזכר חורבן בית המקדש". מאותה בכייה פרטית שבכתה אותה אשה, מאותו אבל יחיד שעשתה על הבן שלה, רבן גמליאל שמע שיש בכייה בכלל ישראל והיה נזכר בחורבן בית המקדש. כל דמעה, כל בכי, כל אסון, מגיע ממקור אחד גדול, הכל חלק מהצער הגדול של חורבן בית המקדש. "והיה בוכה עמה" - היא בכתה על הבן תשחורת שלה, אבל רבן גמליאל במבט שלו ראה באותה דמעה פרטית שלה את כל החורבן של כלל ישראל - "והיה בוכה עמה עד שנשרו ריסי עיניו".

בן העיר וורשא רואה את זה דרך וורשא, בן העיר קראקא רואה את זה דרך קראקא, ובן העיר פרנקפורט רואה את זה דרך פרנקפורט - אבל מה הוא רואה? את